

บทที่ 1

รากฐานเชิงปรัชญาของความคิดทางสังคมของมาร์กซ์

ความสัมพันธ์ระหว่างมาร์กซ์กับเฮเกล

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เรามักจะมองกันว่าความคิดของมาร์กซ์นั้นมีจุดกำเนิดและลักษณะแบบเดียวกับความคิดของเฮเกล ดังเช่น ทักเกอร์ (Robert C. Tucker) ได้กล่าวไว้ว่า “มาร์กซ์ได้ค้นพบลัทธิมาร์กซ์ในขณะที่ได้ติดตามแบบฉบับของเฮเกล”¹ และโดยทัศนะในทำนองเดียวกันนี้จึงมองว่ามาร์กซ์เป็นพวกวัตถุนิยม และความสำเร็จในการค้นพบของมาร์กซ์จึงมาจากหลักการของ เฮเกลนั่นเอง ดังนั้น ทักเกอร์จึงกล่าวถึงมาร์กซ์ไว้ว่า “.....ได้พิจารณาตนเองว่าหาได้ทำในสิ่งอื่นใดนอกจากการตั้งอกตั้งใจแปลความจริงในเรื่องที่เกี่ยวกับโลกซึ่งได้ถูกค้นพบกันมาแล้ว โดยจิตนิยมวิภาษวิธี ให้เป็นวัตถุนิยมวิภาษวิธี”² ทัศนะเช่นนี้อาจถูกโต้แย้งว่าหาได้ให้คำตอบที่ชัดเจนขึ้นไม่ ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. จงใจเพิกเฉยหรือละเลยการคัดค้านของมาร์กซ์ต่อเฮเกล ซึ่งความจริงแล้วเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในการวางรูปความคิดของมาร์กซ์ เพราะเป็นสิ่งที่เป็ผลมาจากการสังเคราะห์แรกเริ่ม และหาได้เป็นเพียงการแปลความจริงของ เฮเกลให้อยู่ในรูปของวัตถุนิยมไม่
2. เป็นการปกปิดข้อเท็จจริงที่ว่าทัศนะของมาร์กซ์ไม่เพียงพอที่จะนับได้ว่าเป็นทัศนะแบบนักวัตถุนิยม
3. เป็นการซ่อนเร้นที่มาของความคิดของมาร์กซ์ที่สำคัญอื่น ๆ หลายประการ และ
4. เป็นการเพิกเฉยเลยพื้นฐานในเชิงประจักษ์ของทฤษฎีทางสังคมของมาร์กซ์

ดังที่มาร์คิวส์ (Herbert Marcuse) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความคิดของมาร์กซ์นั้นเมื่อเปรียบเทียบกับของเฮเกลแล้วจะแตกต่างกันในเรื่องของความจริงทุกสิ่งไป และเราไม่จำเป็นต้องติดตามมโนทัศน์ (แนวความคิด) ในเชิงปรัชญาของเฮเกลเลย³ เพื่อที่เราจะได้เข้าใจว่าคำกล่าวนี้เป็นความจริงเพียงใด จึงจำเป็นต้องทำทลายทัศนะที่ปรากฏอยู่ โดยการพิจารณาความสัมพันธ์ของมาร์กซ์กับนักคิดนักปรัชญาทั้งยุคก่อนและร่วมสมัยเดียวกันกับมาร์กซ์เสียก่อน และจุดที่ควรจะเริ่มต้นนั้น ในแง่ตรรกะแล้วควรจะเริ่มที่ความสัมพันธ์กับปรัชญาของเฮเกลก่อน

ปรัชญาวิภาษวิธีของเฮเกิล

ตามทัศนะของเฮเกิลนั้นกระบวนการวิภาษวิธีจะมีนัยทั้งที่เป็นแบบอนุรักษและก้าวหน้า และจะดำเนินไปในลักษณะต่อไปนี้ ในด้านหนึ่งในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาจะมุ่งที่การเติบโตอย่างช้า ๆ และเป็นรูปเป็นร่างโดยมีกฎแห่งเหตุผลซึ่งมีอยู่ทั่วไป อย่างไรก็ตาม ในระหว่างขั้นตอนเหล่านี้ เช่นในช่วงที่ผลของตันโอ๊กเปลี่ยนแปลงไปเป็นตันโอ๊กนั้นจะมีสิ่งทีเรียกว่า "ก้าวกระโดดเชิงวิภาษ" จากคุณภาพอย่างหนึ่ง (ผลไม้) ไปสู่อีกอย่างหนึ่ง (ตันโอ๊ก) เมื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ของหน่วยชีวิตค่อย ๆ สะสมเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณ จนถึงจุด ๆ หนึ่งซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพนี้จะเกิดโดยกระบวนการนิเสธของนิเสธ (Negation of the negation) นั่นเอง⁴ ผลโอ๊กดังในตัวอย่างนี้คือการนิเสธรูปแบบเก่าของมัน (ซึ่งก็คือเมล็ด) และจากการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณต่อไปเรื่อย ๆ ผลโอ๊กถูกนิเสธโดยรูปแบบใหม่และมีศักยภาพในตัวมันเอง อันได้แก่ ตันโอ๊ก สิ่งที่อยู่ในเมล็ดก็คือห่วงแห่งพลังตรงข้ามซึ่งถ้าเมล็ดนี้พัฒนาต่อไปแล้วจะต้องก่อให้เกิดภาคนิเสธที่ต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งศักยภาพนั้นถูกใช้จนหมดสิ้นแล้ว สิ่งของแต่ละอย่างจึงประกอบด้วยภาคนิเสธตนเองและแต่ละอย่างเป็นหน่วยรวมของสิ่งที่ตรงกันข้ามซึ่งกันและกัน เมื่อสิ่งหนึ่งถูกนิเสธ สิ่งนั้นจะถูกสิ่งใหม่เข้าไปแทนที่ และสิ่งใหม่นี้ก็จะพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเกิดภาคนิเสธ ขึ้นมาอีกนี่แหละคือความหมายของคำว่า "พัฒนาการ" (development) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดจากรูปแบบทั่ว ๆ ไป ไปของสิ่งที่กำหนดให้ ดังนั้น ภาคนิเสธจึงมิใช่สิ่งเดียวกับการทำลายล้างอย่างฉับพลันทันใด ดังเช่นการทุบเมล็ดให้แตกเป็นตัน ภาคนิเสธจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคุณภาพใหม่ที่อยู่ในรูปแบบเริ่มแรกเข้าไปแทนที่ในตัวเอง และในยามที่คุณภาพแบบใหม่ได้พัฒนาการต่อเนื่องไปจนกระทั่งศักยภาพของรูปแบบเริ่มแรกได้แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างเต็มที่แล้ว

สิ่งต่าง ๆ จะพยายามดิ้นรนที่จะทำให้ศักยภาพที่เคยมีอยู่เสมอปรากฏออกมาจนหมดสิ้น ซึ่งเฮเกิลได้กล่าวไว้ในลักษณะสูตรของตนซึ่งโดยสาระสำคัญแล้วเป็นแนวความคิดแบบอริสโตเติล ตามหลักของอินทรีย์โดยธรรมชาตินั้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นใน "ลักษณะที่เปิดเผยตรงไปตรงมาและปราศจากการต่อต้านใด ๆ ในระหว่าง "ความคิด" (idea) กับ ความตระหนักรู้ของความคิด ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของความคิดเริ่มแรกและสิ่งที่ลงรอยกับความมีอยู่ที่ได้มาจากความคิดนั้น ไม่มีอิทธิพลใด ๆ ที่จะเข้ามาแทรกแซงหรือก่อกวนได้⁵ ตามปกติในธรรมชาตินั้น เนื้อหาจะปรากฏให้เห็นจริงได้ก็โดยความมีอยู่ที่เป็นกระบวนการอันกลมกลืนและปราศจากการรบกวนเท่านั้น อย่างไรก็ตามฝ่ายตรงข้ามนี้เป็นจริงในเรื่องของจิต

(spirit) หรือมนุษย์ในแง่วัฒนธรรมสังคม: “ความตระหนักรู้ “ความคิด” ของจิตจะเป็นได้โดยมี
ความสำนึก (consciousness) และเจตจำนง (will) เป็นสื่อ...ดังนั้นจิตทำการต่อสู้กับตัวมัน
เอง เพราะจะต้องเอาชนะตัวมันเองซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคอันน่าสะพรึงกลัว จึงเห็นได้ว่า
พัฒนาการในขอบเขตของธรรมชาตินั้นเป็นการเจริญเติบโตอย่างสันติ แต่พัฒนาการในแง่ของ
จิต เป็นการจำเจริญเติบโตที่ขัดแย้งกับตนเองที่ร้ายแรง สิ่งที่จิตเติบโตอย่างแท้จริงก็คือ การ
ตระหนักถึงภาวะอุดมคติของมันเอง แต่ในการนี้จิตจะซ่อนเร้นเป้าหมายของมันเองจากทัศน
ภาพ และรู้สึกภาคภูมิใจและพึงพอใจในความแปลกแยก (alienation) เช่นนี้ด้วย”⁶ ดังนั้น
พัฒนาการในขอบเขตของสังคมและวัฒนธรรมจึง”...หาได้อยู่ในรูปของการเจริญเติบโตอย่าง
สงบเงียบและไร้อันตรายเฉกเช่นในเรื่องของชีวิตแบบอินทรีย์ภาพไม่ แต่เป็นเรื่องของการ
กระทำที่ต่อต้านตนเองอย่างเข้มงวดและลึกลับ”⁷ พัฒนาการแบบวิภาษวิธีในขอบเขตของสังคม
จึงเป็นกระบวนการที่มีลักษณะของความขัดแย้ง สำหรับขอบเขตของวัฒนธรรมนั้น พัฒนาการ
ไปสู่ “เสรีภาพ” ซึ่งหาได้เป็นกระบวนการตามธรรมชาติและไร้จิตใจไม่ แต่เป็นกรณีที่เกิดขึ้นอยู่กับ
ความสำนึกและเจตจำนง “ประวัติศาสตร์สากล...ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของสำนึกแห่งเสรีภาพ
ในส่วนของจิต และความตระหนักในเสรีภาพที่เกิดขึ้นต่อมา พัฒนาการบ่งบอกถึงการแบ่งชั้น
ซึ่งเป็นอนุกรมของการแสดงออกหรือการสำแดงเสรีภาพอย่างเพียงพอเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นผลมาจาก
“ความคิด” ของจิตนั่นเอง ธรรมชาติในแง่ตรรกะและในแง่วิภาษวิธีของความคิดโดยทั่วไปมี
ลักษณะกำหนดความเป็นไปของตนเอง ที่ว่าจิตถือเอารูปแบบต่อเนื่องทั้งหลายจากที่ซึ่งจิตได้
ล่องพ้นมา และด้วยกระบวนการล่องพ้นจากชั้นตอนต้น ๆ เท่านั้นจึงจะทำให้จิตได้รับการยืนยัน
มากขึ้นและเป็นรูปร่างชัดเจนยิ่งขึ้น...”⁸

แต่ปรัชญาอันนี้ก็ยังมีลักษณะของอนุรักษอยู่เหมือนกัน เช่นเดียวกับเบิร์ค
(Burke) มากทีเดียว เฮเกลอ้างว่ามีใช้บุคคลหรือแม้แต่ครอบครัว หากแต่เป็นรัฐที่เป็นผู้สร้าง
กฎหมายการปรากฏเป็นรูปร่างของรัฐเป็นระดับขั้นสูงที่ส่วนอื่น ๆ จะต้องอยู่ภายใต้การบังคับ
บัญชาประวัติศาสตร์โลกที่แท้จริงนั้นเริ่มต้นที่รัฐก่อน สิทธิและกฎหมายของรัฐเข้าแทนที่รูปแบบ
ของสิทธิและกฎหมายที่เคยมีมาแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ รัฐคือความคิดของจิตที่แสดงเจต
จำนงของมนุษย์และเสรีภาพของจิตออกมาภายนอก ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางประวัติ
ศาสตร์จึงผูกพันกับรัฐอย่างไม่สามารถทำลายได้...”⁹ และในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายนั้นไม่มีอื่น
ใด เฮเกลได้สรุปว่า นอกจากชาติเยอรมันและรัฐปรัสเซียที่ได้สร้างปัญหาของจิตที่เป็นสัจจะ
และนิรันดร์ “บัดนี้เราได้ย่างก้าวสู่ระยะที่สามของโลกเยอรมันและได้ก้าวสู่ระยะแห่งความสำนึก
ของจิตซึ่งเป็นอิสระ เท่าที่สัจจะและความเป็นนิรันดร์จะเป็นได้ ซึ่งอยู่ในและเพื่อความ
เป็นสากลของตนเอง”¹⁰

นั่นคือ เฮเกิลได้สร้างบทสังเคราะห์ในเชิงปรัชญาขึ้นมาประการหนึ่ง คือ ความกระจ่างที่เน้นในเรื่องของเหตุผลและมโนทัศน์ (แนวความคิด) เกี่ยวกับพัฒนาการในเชิงประวัติศาสตร์ว่าเป็นเสมือนกระบวนการทางอินทรีย์ (organic) เฮเกิลอ้างว่าเหตุผลมิใช่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่อยู่ในตัวบุคคลซึ่งเขาอาจจะใช้วัดหรือประเมินขนบธรรมเนียมและสถาบัน เหตุผลยังเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากกระบวนการพัฒนาการในตัวของมันเองอีกด้วยนี่ก็คือความหมายของความคิดอันเป็นที่เชื่อกันว่า "สิ่งที่มีเหตุมีผลเป็นสิ่งที่จริง" และ "สิ่งที่จริงก็คือสิ่งที่มีเหตุมีผล" เหตุผลหาได้เป็นเพียงลักษณะที่เป็นนามธรรมที่ปลีกตัวออกจากความจริงดังที่นักปรัชญาอ้างไม่ แต่มันยังเป็นพลังที่มีอยู่ทั่วไปอย่างหนึ่งซึ่งกำหนดโครงสร้างและพัฒนาการของจักรวาลทั้งหมด ดังนั้น เมื่อเฮเกิลพูดว่าสิ่งที่มีเหตุมีผลเป็นสิ่งที่จริง เฮเกิลได้ให้ความหมายในลักษณะของถ้อยแถลงในเชิงภววิทยา (Ontology) ด้วยวิธีนี้เอง เฮเกิลได้เปลี่ยนเหตุผลให้กลายเป็นพลังแห่งจักรวาลอันยิ่งใหญ่ ดังที่เฮเกิลเรียกว่า "ความคิด" "เจตนาธรรม" "สิ่งสัมบูรณ์" หรือสุดท้ายคือ "พระเจ้า" นั่นเอง นี่ไม่ใช่เป็นสารัตถะที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นการพัฒนาและการกลับกลายเป็นสิ่งต่อเนื่อง ๆ ไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้มันยังเป็นกระบวนการ ซึ่งตรรก และเป็นกระบวนการของจักรวาลซึ่งรวบรวมทั้งเรื่องราวของสังคมและธรรมชาติเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ ขนบธรรมเนียมประเพณี อุปนิสัย สถาบัน และมโนทัศน์ จะถูกรวมอยู่ในสภาวะร่วมทางพลวัตและทางอินทรีย์เดียวกันกระบวนการทางประวัติศาสตร์ก็คือ การสำแดงเหตุผลซึ่งเป็นไปอย่างเปิดเผยและก้าวหน้าในสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ และพัฒนาการนี้จะดำเนินตามรูปแบบหนึ่งซึ่งมิได้แตกต่างไปจากแนวทางที่ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาไป เหตุผลเชิงสากลนั้นพัฒนาและสร้างภววิสัย ให้กับตัวมันเองในสถาบันใด ๆ โดยกระบวนการของการรวมตัวกันของสิ่งตรงข้ามการรวมตัวกันอันนี้จะก่อให้เกิดการขัดแย้งใหม่ขึ้นอีก ซึ่งในทางกลับกันจะนำไปสู่การสังเคราะห์ หรือ สหกริยา (synthesis) อย่างใหม่ และกระบวนการดังกล่าวจะดำเนินต่อไปไม่รู้จบ อีกนัยหนึ่งคือภาวะกริยา (thesis) จะปะทะกับภาวะแย้ง หรือปฏิกริยา (antithesis) และจะนำไปสู่ภาวะสังเคราะห์ซึ่งจะกลายเป็นภาวะยืนยันใหม่อีก หากเราสามารถแยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างเหตุผลเชิงสากลจากเหตุผลส่วนบุคคล ได้ก็แต่โดยการเปิดเผยศักยภาพที่สมบูรณ์กว่าที่อยู่ในเหตุผลเชิงสากล จิตของปัจเจกชนนั้นสามารถเข้าใจแต่เพียงบางด้านของความจริงแท้เท่านั้น อย่างไรก็ตามผลไม้มักจะกลายเป็นสิ่งที่มันสามารถกลายเป็น กล่าวคือ มันได้แผ่ขยายเข้าไปในต้นโอ๊ก

เกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษย์ชาตินั้น ชาติอยู่เหนือสถาบันอื่นใด ทั้งนี้เพราะชาติเป็นดัง "พหุภาวะ" ซึ่งเหตุผลเชิงสากลจะตระหนักถึงโชคชะตาของตัวเอง สิ่งนี้จะเห็นได้

ชัดเจนจากการที่เฮเกิลได้แบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็นยุค ๆ อย่างสืบเนื่องกัน แต่ละยุคก็แสดง ระยะเวลาเฉพาะในพัฒนาการของจิตวิญญาณของโลก (world spirit) เมื่อชาติใดยังคงอยู่ในระยะสืบ เนื่องขึ้นไป ชาตินั้นก็จักไม่สามารถรวมเอาเหตุผลเชิงสากลไว้ทั้งหมดได้ แต่จะประสบความสำเร็จเฉพาะในขั้นตอนนั้น ๆ เท่านั้น ชาติหนึ่ง ๆ จะเป็นสิ่งที่จิตวิญญาณของโลกได้ แสดงออกมาเป็นส่วนตัว ชาติหนึ่งจึงเป็นสื่อกลางที่จิตวิญญาณจะบรรลุถึงความสำนึกของมันเอง ได้ สำหรับเฮเกิล กระบวนการทั้งหมดดำเนินไปสู่เป้าหมายสุดท้ายได้ในวัฒนธรรมของ เยอรมันในยุคสมัยของเขา โดยที่จิตวิญญาณได้เปลี่ยนรูปตัวเองในท้ายที่สุดเป็นรัฐปรัสเซีย ซึ่ง นับว่าเป็นการแสดงออกขั้นสูงสุดของเหตุผลเชิงสากลบนพิภพโลก เฮเกิลได้นำกระบวนการนี้ไป สู่จุดหยุดหนึ่งโดยกำหนดเอาเองอย่างทันทีทันใด ซึ่งนับว่าเป็นการสรุปที่น่าประหลาดจริง ๆ

ดังนั้น เราจะพบว่าตามความเห็นของเฮเกิลนั้นมีแนวโน้มที่แตกต่างกัน และ ต่อต้านกันอยู่ 2 ลักษณะ ลักษณะหนึ่งคือเป็นการปกป้องในเชิงอุดมการณ์ว่ารัฐปรัสเซียและ สังคมเยอรมันที่เป็นอยู่ในขณะนั้นเป็นสังคมที่มีเหตุผล ดังนั้นทั้งรัฐปรัสเซียและสังคมเยอรมัน จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ และนอกจากนี้ เฮเกิลไม่ได้สอนไว้ หรือว่านี่เป็นขั้นตอนสุดท้ายและสมบูรณ์ที่สุดของประวัติศาสตร์? ในเรื่องเหล่านี้ ปรัชญาของ เฮเกิลจึงมีอิทธิพลในเชิงอนุรักษ์อย่างแน่นอน แต่ในอีกลักษณะหนึ่งก็ยังได้เน้นการเปลี่ยนแปลง, พัฒนาการในเชิงวิภาษวิธีและพลวัต ซึ่งจะดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งและไม่สามารถ เปลี่ยนแปลงได้

พวกนิยมเฮเกิลฝ่ายซ้าย ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประกอบด้วยฟรีดริช สเทรวัสส์ (Friedrich Strauss) ลุดวิก ฟอยเออบาค (Ludwig Feuerbach) บรูโน เบาเออร์ (Bruno Bauer) โมเชส เฮสส์ (Moses Hess) มาร์กซ์และเอนเงิลส์ (Marx and Engels) ได้พยายาม ดึงเอาข้อสรุปของคนที่มึลักษณะคล้ายคลึงกับนักคิดอื่น ๆ ในศตวรรษก่อน กล่าวคือ พวกนี้ วิพากษ์วิจารณ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไร้เหตุผลในกฎระเบียบของสังคมที่เป็นอยู่อย่างไร้ความปราณี ซึ่งในการทำเช่นนี้จะยังผลให้ขอบเขตของเสรีภาพกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ในขณะที่สมาชิกคน อื่น ๆ ของกลุ่มได้จำกัดกิจกรรมของพวกเขาอยู่กับการวิพากษ์วิจารณ์ศาสนา คัมภีร์ สถาบัน และความคิดอื่น ๆ มาร์กซ์เองได้สรุปว่ากิจกรรมแค่นี้หาพอเพียงไม่ ในทัศนะของมาร์กซ์นั้น พวกเฮเกลหนุ่ม ๆ สมัยนั้นไม่ค่อยจะแตกต่างไปจากพวกเฮเกลรุ่นก่อน ๆ พวกนี้จะเป็นพวก อนุรักษ์อย่างซื่อสัตย์และไม่เคยตระหนักว่าพวกตนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโลกที่เป็นอยู่โดย เพียงสู้รบกับถ้อยคำต่าง ๆ เกี่ยวกับโลกนี้ได้ ดังนั้นมาร์กซ์จึงเริ่มพัฒนาทฤษฎีสังคมและ ประวัติศาสตร์ของตนขึ้นซึ่งทำให้เขาเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงสังคมโดยสิ้นเชิงในที่สุด ทฤษฎีนี้ เราจะได้นำมาพิจารณาในรายละเอียดต่อไป ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องการทราบว่ามีมาร์กซ์ใช้ วิภาษวิธีอย่างไร แล้วเปรียบเทียบวิธีการของเขากับวิภาษวิธีของเฮเกล

มโนทัศน์เกี่ยวกับสังคมและประวัติศาสตร์ในเชิงวิภาษวิธีของมาร์กซ์

แม้ว่ามาร์กซ์ในขณะที่เป็นหนุ่มจะเป็นนักศึกษาที่ใกล้ชิดของเฮเกล และได้รับการศึกษาในบรรยากาศที่ปรัชญาของเฮเกลมีอิทธิพลอยู่ แต่มาร์กซ์ก็หาได้เป็นสาวกของเฮเกลไม่ อาจกล่าวได้ว่ามาร์กซ์ได้พัฒนาทฤษฎีสังคมและการเมืองของตนในเชิงเป็นปฏิปักษ์กับปรัชญาของเฮเกล และปรัชญาของเฮเกลเองก็เป็นแต่เพียงมโนธรรมในเชิงปรัชญามาก่อนที่มาร์กซ์ได้ยึดถือมโนธรรมนั้นในช่วงต้น ๆ ของชีวิต

มาร์กซ์ปฏิเสธข้อเสนอ (premises) ในเชิงอภิปรัชญาของเฮเกลทั้งหมดรวมทั้งมโนทัศน์ในเรื่องวิภาษวิธีที่ลึกซึ้งของเฮเกลด้วย ในปัจฉิมบทของหนังสือ *ทุน เล่มแรก* พิมพ์ภาษาเยอรมันครั้งที่สองนั้น มาร์กซ์ได้แยกตนเองออกจากปรัชญาจิตนิยมของเฮเกลและได้กล่าวว่าวิธีการของตนตรงข้ามกับของเฮเกล

“วิภาษวิธีของข้าพเจ้า ไม่เพียงแต่จะแตกต่างจากของพวกเฮเกลเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะตรงกันข้ามด้วย สำหรับเฮเกลนั้น กระบวนการชีวิตแห่งสมองของมนุษย์ เช่นกระบวนการของการคิด ซึ่งเรียกชื่อว่า “ความคิด” (idea) นั้น เขายังเปลี่ยนแปลงให้เป็นเรื่องที่เป็นอิสระ คือเป็นปฏิมากรของโลกที่เป็นจริงและโลกที่เป็นจริงเป็นแต่เพียงปรากฏการณ์ภายนอกของ “ความคิด” สำหรับข้าพเจ้ากลับตรงกันข้าม อุดมคติหาได้เป็นอย่างอื่นไม่ นอกจากเป็นโลกทางวัตถุซึ่งสะท้อนให้เห็นโดยจิตของมนุษย์ และถูกแปลให้อยู่ในรูปของความคิด”¹¹

ในช่วงต้น ๆ ทั้งมาร์กซ์และเฮเกลก็ได้แยกตนออกจากพวกที่นิยมเฮเกล “รุ่นเก่า” และพวกเฮเกลหนุ่ม ใน “อุดมการณ์เยอรมัน” ซึ่งทั้งสองได้เขียนเสร็จในฤดูร้อนของปี 1846 ตอนหนึ่งได้เขียนไว้ว่า

“พวกนิยมเฮเกลรุ่นเก่าเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตราบเท่าที่มันถูกลดรูปลง อยู่ในประเภทตรรกะแบบเฮเกล ส่วนพวกนิยมเฮเกลรุ่นหนุ่มก็ **วิพากษ์วิจารณ์** ทุกสิ่งทุกอย่างโดยถือว่าเป็นมโนทัศน์ในเชิงศาสนา หรือโดยอ้างว่าเป็นเรื่องของเทวศาสตร์ พวกนิยมเฮเกลรุ่นหนุ่มเห็นด้วยกับพวกนิยมเฮเกลรุ่นเก่าในความเชื่อในกฎของมโนทัศน์ กฎของหลักการทั่วไปในเชิงนามธรรมของโลกที่ดำรงอยู่.....นักอุดมการณ์ที่นิยมเฮเกลรุ่นหนุ่มเป็นพวก

อนุรักษนิยมแบบเก่าคืออย่างยิ่งยวดทั้ง ๆ ที่ถ้อยคำกล่าวอ้างของพวกเขามีลักษณะ จะ “ระเบิดโลกให้เป็นเสี่ยง ๆ “....พวกเขาเชื่อมั่น....ว่าพวกเขาไม่มีทางที่จะสู้รบ ปรบมือกับโลกที่เป็นอยู่จริง ๆ ได้ ในขณะที่เขาเพียงแต่จะสู้รบกับถ้อยคำเกี่ยวกับโลกนี้...ไม่มีใครเลยในบรรดานักปรัชญาเหล่านี้ที่จะสืบค้นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างปรัชญาเยอรมันกับความแท้จริงแบบเยอรมัน ความสัมพันธ์ระหว่างการวิพากษ์วิจารณ์ของตนกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุรอบ ๆ ตัวเขาเอง”¹²

แรกเริ่มในปี 1846 มาร์กซ์และเอนเงิลส์ได้เน้นชัดในสิ่งที่เรียกว่าจุดยืนแบบ “นักวัตถุนิยม” ซึ่งตรงกันข้ามกับลัทธิจิตนิยมของเฮเกลในเรื่องเจตนารมณ์นี้ และได้ยกย่องลุดวิก ฟอยเออบาคที่ได้วางรากฐานปรัชญาของตนบนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน¹³ มาร์กซ์ได้เริ่มพัฒนามโนทัศน์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในข้อนี้ด้วย แม้ว่ามาร์กซ์เองจะไม่เคย ใช้คำว่า “ลัทธิวัตถุนิยมวิภาษวิธี”¹⁴ แต่เขาได้กล่าวถึงวิภาษวิธี ซึ่งเราได้กล่าวถึงแล้วและที่สำคัญก็คือ เราต้องเข้าใจว่ามาร์กซ์ได้ใช้วิภาษวิธีในแง่ใด

ในข้อเขียนปี 1844 ทศนะในเชิงศีลธรรมและพันธกรณีแบบจริยธรรมของ มาร์กซ์อยู่ในรูปของมนุษยนิยมแบบทางโลก (Secular Humanism) และสิ่งนี้ก็ยังคงเป็นแรงตลใจ ที่อยู่เบื้องหลังงานของเขาตลอดชีวิต มาร์กซ์เห็นว่าหน้าที่ในทางโลกของมนุษย์ก็คือกระบวนการปลดปล่อยตนเอง ซึ่งจะกระทำสำเร็จได้ก็โดยการกระทำด้วยตนเอง (self-activity) โดยการกระทำของมนุษย์ต่อธรรมชาติและต่อมนุษย์คนอื่น ๆ จุดสำคัญของกระบวนการนี้ก็คือ กิจกรรมของแรงงานของมนุษย์ที่เข้าร่วมในกระบวนการผลิต อย่างไรก็ตามทั้งกิจกรรมการผลิตประจำวันของมนุษย์และความพยายามที่จะปลดปล่อยตนเองก็หาได้เป็นกระบวนการที่สันติสงบ และราบรื่นไม่ มาร์กซ์ระมัดระวังในเรื่องนี้โดยรับเอามโนทัศน์ของเฮเกลเกี่ยวกับภาวะ ปฏิเสธและความขัดแย้งกันอันเป็นลักษณะของความขัดแย้งแห่งปริศนาลทางสังคม แต่มาร์กซ์ได้นำเอามโนทัศน์นี้มาใช้ในลักษณะของชุดของสมมติฐานและข้อเสนอต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาระบบทุนนิยม ดังนั้น คำต่าง ๆ ในวิภาษวิธีของเฮเกลโดยพื้นฐานแล้วจึงถูกแปรเปลี่ยนไป ดังนั้นหากมาร์กซ์มอง “ความขัดแย้ง” ในระบบสังคมที่ดำรงอยู่ ความขัดแย้งเหล่านี้ก็หาได้เกิดขึ้นเนื่องจากระบบในลักษณะที่ได้เหตุผลจากหลักทั่วไปไม่ในทางตรงกันข้าม วิธีการแสวงหาคำตอบของมาร์กซ์อยู่ในรูปของวิธีการแบบอุปนัย (inductive) และข้อสรุปนั้นจะแสดงให้เห็นได้โดยรูปแบบในเชิงวิภาษวิธี และความตั้งใจของมาร์กซ์ในการนี้เห็นได้ชัดเจนจากข้อเขียนที่ว่า

“แน่นอนที่สุดที่ว่าวิธีการเสนอจะต้องมีรูปแบบที่แตกต่างจากวิธีการสืบหาความจริง วิธีการหลังนี้ จะต้องนำเอาข้อมูลวัตถุดิบมาพิจารณาในรายละเอียด ต้องวิเคราะห์รูปแบบของพัฒนาการที่แตกต่างกันของมัน และต้องค้นหาต้นตอของความสัมพันธ์ภายในด้วย หลังจากที่ทำสิ่งเหล่านี้ลุล่วงแล้ว เท่านั้นจึงจะสามารถอธิบายกระบวนการเคลื่อนไหวที่แท้จริงได้ ถ้าทำได้สำเร็จแล้ว และถ้าชีวิตของเรื่องที่สำคัญถูกสะท้อนให้เห็นแบบอุดมคติอย่างเช่นในกระจกเงาแล้ว อาจปรากฏคล้าย ๆ กับว่าเรามีสิ่งที่รู้ได้โดยไม่ต้องอ้างถึงประสบการณ์จากโลกแห่งความเป็นจริงเลย”¹⁵

ในขณะเดียวกัน มาร์กซ์ต้องการใช้แก่นสารที่มีเหตุมีผลและมีประโยชน์ในวิภาษวิธีของเฮเกล มาร์กซ์ได้เขียนไว้ว่า

“ในรูปแบบที่มีเหตุมีผลนั้น (วิภาษวิธี) คือสิ่งอุปยศและชิงชังต่อพวกกระฎุมพีและนักวิชาการที่ชอบคบค้ากับภรรยาของพวกเขา ทั้งนี้เพราะวิภาษวิธีประกอบด้วยความเข้าใจและการยอมรับอย่างยืนยันของสถานภาพของสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่และในขณะเดียวกันก็ยังคงเป็นการยอมรับภาวะนิเสธของสถานภาพนั้น และยอมรับภาวะการแตกสลายโดยที่ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ของมัน ทั้งนี้เพราะวิภาษวิธีถือว่ารูปแบบทางสังคมที่พัฒนาแล้วทุก ๆ รูปแบบในประวัติศาสตร์เป็นเสมือนขบวนการเคลื่อนไหวแบบของเหลว และดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำเอาสภาพการเปลี่ยนแปลงของมันไม่น้อยไปกว่าสภาพที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นมาพิจารณาด้วยเพราะวิภาษวิธีไม่ยอมให้สิ่งใดเข้าไปมีอิทธิพลต่อมันได้ และในสารัตถะของมันเองก็มีลักษณะวิพากษ์และปฏิวัติอยู่”¹⁶

ดังนั้น สิ่งที่มาร์กซ์ดึงเอามาจากเฮเกลก็คือการเน้นที่เหตุผลและความคิดแบบนิเสธและเชิงวิพากษ์ และมาร์กซ์ได้ประสานวิธีการคิดแบบนี้เข้าเป็นความสำนึกทางพุทธิปัญญาของตน อย่างไรก็ตาม สำหรับมาร์กซ์แล้ว ประเด็นเรื่องความคิดในเชิงวิภาษวิธีนั้นไม่เพียงแต่อยู่ในลักษณะของวิพากษ์ หากยังมีลักษณะเชิงประจักษ์และเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย ความขัดแย้งนั้นเราสามารถจะอธิบายได้ในรูปของความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและเฉพาะเจาะจง ชนชั้นหนึ่งเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในขณะที่ชนชั้นอื่นไม่ได้เป็นเจ้าของ นี่คือพื้นฐานของรูปแบบต่าง ๆ ของการขัดแย้งระหว่างชนชั้น มาร์กซ์มองว่าระบบนายทุนทั้งปวงจะมีแนวโน้มของการขัดแย้งดำรงอยู่ : “ความขัดแย้ง” มีอยู่ระหว่างลักษณะทางสังคมของการผลิตและ

สถาบันทรัพย์สินเอกชน ระหว่าง “พลังการผลิต” และ “ความสัมพันธ์ของการผลิต” ที่เป็นอยู่ระหว่างการผลิตและการบริโภค ระหว่างผู้เป็นเจ้าของที่ดินเอกชนและเกษตรกรกรรมที่มีเหตุผลเป็นต้น ข้อสรุปเหล่านี้จะได้อธิบายโดยวิธีการแบบอุปนัย สำหรับมาร์กซ์แล้วประเด็นเชิง ปฏิเสธของความเป็นจริงที่ยังปรากฏอยู่ในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมอันแน่นอน และการให้เหตุผลในเชิงวิภาษวิธีของมาร์กซ์จึงตรงกันข้ามกับระบบภววิทยาแบบตายตัวของเฮเกลโดยสิ้นเชิง นี่หมายความว่าทัศนะของมาร์กซ์มีลักษณะเป็นวัตถุนิยมใช่หรือไม่ คำตอบคือไม่ เพราะในขณะที่มาร์กซ์ไม่เห็นด้วยกับเฮเกล และปฏิเสธลัทธิจิตนิยม มาร์กซ์ได้พัฒนาลักษณะเชิงวิภาษวิธีของตนโดยการปฏิเสธลัทธิวัตถุนิยมในสมัยนั้นด้วยเช่นกัน

มาร์กซ์มีจุดยืนอันมั่นคงโดยคัดค้านวิธีการคิดที่อ้างว่ารากฐานทั้งปวงของปรากฏการณ์ทางจิตและวิญญาณอาจจะพบได้ในกระบวนการต่าง ๆ ของสสารและวัตถุ ลัทธิวัตถุนิยมประเภทนี้ คาร์ล โวกต์ (Karl Vogt) เป็นผู้เผยแพร่ในสมัยนั้น โดยสอนว่า อารมณ์และความคิดเป็นผลมาจากขบวนการทางเคมีทั้งสิ้น คำพูดของโวกต์ที่โด่งดังมากที่สุดคือ “ความคิดมีความสัมพันธ์กับสมอง เช่นเดียวกับที่น้ำตีมีความสัมพันธ์กับดับ และปัสสาวะมีความสัมพันธ์กับไต”¹⁷ มาร์กซ์ได้ปฏิเสธวิธีการคิดแบบกลไกเช่นนี้ เขาปฏิเสธลัทธิวัตถุนิยม “กระฎุมพี” ซึ่งเพิกเฉยละเลยประวัติศาสตร์ของมนุษย์และกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ที่เป็นจริง คำสอนเช่นนี้มาร์กซ์ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งและไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าลัทธิจิตนิยมเลย และได้สร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาแทนที่ ซึ่งมาร์กซ์ได้เขียนไว้ใน “ข้อเขียนทางเศรษฐกิจและปรัชญา” (Economic and Philosophic Manuscripts) ว่า “...ธรรมชาตินิยมหรือมนุษย์นิยม ซึ่งแตกต่างไปจากทั้งจิตนิยมและวัตถุนิยม และในขณะที่เดียวกันยังประกอบไปด้วยความจริงอันเป็นเอกภาพ”¹⁸ ดังนั้น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับอดีตในเชิงปรัชญาซึ่งมาร์กซ์เห็นว่าเป็นเรื่องที่สลบซับซ้อนมาก แม้ว่ามาร์กซ์เองจะปฏิเสธจิตนิยมของเฮเกล และด้วยเหตุนี้จึงปฏิเสธจิตนิยมทุกประเภทในแง่ของภววิทยา มาร์กซ์พบว่ายังมีส่วนที่มีเหตุผลอยู่ซึ่งจำเป็นต้องนำมาใช้ประโยชน์ได้ และในขณะที่เขาปฏิเสธรูปแบบของวัตถุนิยมที่มีอยู่ในขณะนั้น มาร์กซ์ได้พบความจริงที่สำคัญยิ่ง ซึ่งต้องเปิดเผยโดยขจัดข้อบกพร่องต่าง ๆ ของมันออกไป มาร์กซ์ได้เขียนไว้ในนิพนธ์ชิ้นแรกเกี่ยวกับฟอยเออบาค ดังนี้

ข้อบกพร่องสำคัญ ของลัทธิวัตถุนิยมที่มีอยู่ในปัจจุบัน (รวมทั้งของฟอยเออบาคด้วย) อยู่ที่ว่า สิ่งของ (Gezenstand) ความเป็นจริง ความรู้สึก จะถูกมองว่าเป็นเพียงรูปแบบของวัตถุ (object) หรือของสิ่งที่มองเห็นได้ชัดเท่านั้น (Anschauung) แต่หาได้เป็น กิจกรรมหรือการปฏิบัติที่มาจากความรู้สึกที่สัมผัสได้ของมนุษย์ และไม่อยู่ในอัตวิสัยด้วย ดังนั้น จึงกลายเป็นว่า

ด้านที่มีความกระตือรือร้น ในการแบ่งแยกโดยการเปรียบเทียบกับวัตถุนิยมนั้นได้พัฒนามาจากจิตนิยม เพียงแต่อยู่ในลักษณะนามธรรมเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากจิตนิยมไม่รู้จักกิจกรรมที่เกิดจากความรู้สึกและเป็นจริงได้ พอยเออบาคต้องการที่จะให้วัตถุที่ได้จากความรู้สึกสัมผัสแตกต่างไปจากวัตถุที่ได้จากความคิด แต่เขามองไม่เห็นว่าการกระทำของมนุษย์ในตัวของมันเองนั้นก็เหมือนกิจกรรมเชิงภาววิสัย (Gegenstandliche) ด้วย¹⁹

แม้แต่ในช่วงต้น ๆ ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก มาร์กซ์ได้แสดงออกให้เห็นถึงความไม่พอใจต่อลักษณะที่ ๑ ที่ปรากฏอยู่ในวัตถุนิยมแบบกลไก และได้แสดงความชื่นชมต่อ "ส่วนที่กระตือรือร้น" ที่จิตนิยมได้นำมาพัฒนาต่อไปอีก วิทยานิพนธ์ของเขาเรื่องเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างปรัชญาธรรมชาติของดีโมคริตัสกับอีพิคิวรัส²⁰ ดีโมคริตัสเป็นที่ยอมรับว่าเป็นบิดาของลัทธิวัตถุนิยม และข้อเขียนของเขามีลักษณะใกล้เคียงกับลัทธิวัตถุนิยม และข้อเขียนของเขามีลักษณะใกล้เคียงกับลัทธิวัตถุนิยมมากที่สุด มากกว่านักปรัชญาธรรมชาติรุ่นเก่าแก่ของกรีกคนอื่น ๆ²¹ จากการไม่มีอะไรเลยย่อมมีแต่การไม่มีอะไรเลยเท่านั้น สิ่งที่มีอยู่ทั้งหมดย่อมไม่สามารถจะถูกทำลายไปได้ การเปลี่ยนแปลงหาได้เป็นอย่างอื่นไม่นอกจากเป็นอะตอมและสถานที่ (space) จำนวนอะตอมมีอยู่อย่างไม่จำกัดและมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน อะตอมที่ใหญ่กว่าซึ่งตกลงมาโดยผ่านที่ว่างอันไร้ขอบเขตจะปะทะกับอะตอมที่เล็กกว่า และสสารที่กำลังเคลื่อนไหวซึ่งเป็นผลมาจากการปะทะกันนี้คือจุดกำเนิดในการก่อตัวของโลกทั้งหลายโลก (worlds) เหล่านี้ก่อตัวเป็นรูปร่างและสลายตัวอย่างอยู่ร่วมกันและอย่างต่อเนื่องกัน

อีพิคิวรัสยอมรับแนวความคิดนี้จากดีโมคริตัสแต่ก็ได้เปลี่ยนแปลงในบางประเด็น ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด และเป็นเรื่องที่น่าคิดตั้งแต่ซีเซโร (Cecero) ถึง ค้านต์ (Kant) เห็นเป็นเรื่องตลก และเขาเรียกว่า "การเปลี่ยนทิศทางของอะตอม"²² ซึ่งเขาเชื่อว่าไม่ได้ตกลงมาในแนวตั้ง แต่ตกลงมาในลักษณะที่ไม่เป็นเส้นตรง อีพิคิวรัสแตกต่างจากดีโมคริตัสซึ่งสนใจแต่การดำรงอยู่ในเชิงวัตถุของอะตอม ส่วนอีพิคิวรัสกลับมองไปไกลกว่านั้นคือมองอะตอมว่าเป็นเสมือนมโนทัศน์ (แนวความคิด) สำหรับอีพิคิวรัสนั้นอะตอมหาใช่เป็นเพียงรากฐานทางวัตถุของโลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของปัจเจกชนและความสำนึกในตนเองของปัจเจกชนด้วย ดังนั้น ในขณะที่ทัศนะของดีโมคริตัสทำให้เขาสรุปถึงความจำเป็นของการอุบัติขึ้นของสรรพสิ่งทั้งหลาย อีพิคิวรัส ซึ่งถือว่าอะตอมตกลงมาแบบเบี่ยงเบนไปจากเส้นตรงได้ เปิดโอกาสให้มีเจตจำนงเสรี อันเป็นเจตจำนงของมนุษย์ที่มีชีวิต อยู่ซึ่งได้ช่วงชิงเอามาจากความยั้งหยัดของโชคชะตาของตน ด้วยเหตุผลนี้เองที่มาร์กซ์ไม่เห็นด้วยกับ

ดีโมคริตัส และไม่เห็นด้วยกับอีพิคิวรัส สิ่งที่ทำให้มาร์กซ์ไม่เห็นพ้องกับดีโมคริตัสก็คือการที่ ดีโมคริตัส ปรากฏจาก “หลักการที่ทรงพลัง” หรือดังที่ต่อมาเขาได้เขียนไว้ในนิพนธ์ว่าด้วยฟอย เออบาคว่าจุดอ่อนที่สำคัญของลัทธิวัตถุนิยมในอดีตก็คือความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งของ ความเป็นจริงและ ความรู้สึกสัมผัส (Sensualism) ในรูปของวัตถุเท่านั้น และไม่ได้ถือว่าเป็นกิจกรรม ของมนุษย์ในทางปฏิบัติในแง่อัตวิสัยเลย ในทางตรงข้าม อีพิคิวรัสได้มองกิจกรรมของมนุษย์ ในแง่อัตวิสัยและกระตือรือร้น และมาร์กซ์เองก็นิยมชมชอบเขาตรงนี้เอง ไม่ต้องสงสัยเลยว่าข้อ สรุปรวมของมาร์กซ์นั้นจะสร้างความประหลาดใจให้กับคนอื่น ๆ ที่มองว่ามาร์กซ์เป็นพวกวัตถุนิยม อย่างหยาบ ๆ นับได้ว่ามาร์กซ์ห่างไกลจากลัทธิวัตถุนิยมมกลไกเท่ากับที่ยังห่างไกลจากจิตนิยม และทั้งสองลัทธินี้ก็ไม่สามารถที่จะถือได้ว่าเป็นทัศนะของเขา ปรัชญาของมาร์กซ์จึงไม่ใช่ทั้ง จิตนิยมและวัตถุนิยม แต่เป็นการสังเคราะห์กันของลัทธิมนุษยนิยมและธรรมชาตินิยม มาร์กซ์ ได้พัฒนาทัศนะเชิงสังเคราะห์ในข้อเขียนตอบโต้เฮเกลในช่วงแรก คือ ในข้อเขียนทาง เศรษฐกิจและปรัชญาปี 1844²³ และต่อมาใน อุดมการณ์เยอรมัน และใน นิพนธ์ว่าด้วยฟอย เออบาค ซึ่งเขียนเสร็จในปี 1846 ความประทับใจใด ๆ ในเชิงบวกที่มีต่อเฮเกล อาจ มาจากสไตล์การเขียนแบบเฮเกล ซึ่งเขาได้นำมาใช้ตลอดชั่วชีวิต แม้แต่ในข้อเขียนระยะหลัง ๆ มาร์กซ์เพียงแต่แสวงไม่สนใจในสไตล์การเขียนของเฮเกลในผลงานระยะหลังเพราะเขารู้สึกสลดใจที่อาจารย์เก่าแก่ของตนถูกกล่าวหาว่าเป็น “หมาตายซาก” ในปี 1873 มาร์กซ์เขียนไว้ว่า

วิชาวิธีของเฮเกลในส่วนที่ลึกลับสับสนนั้น ข้าพเจ้าได้วิพากษ์วิจารณ์ไว้เมื่อ เกือบ 30 ปีมาแล้ว ในขณะที่มันยังคงเป็นที่นิยมกันอยู่ แต่ในขณะที่ข้าพเจ้า กำลังเขียน “ทุน” เล่มแรกอยู่นั้น ผู้เจริญรอยตามเฮเกลผู้หนึ่งซึ่งหยิ่งยะโส และเจ้าอารมณ์เคยชื่นชม แต่ในปัจจุบันกลับเป็นคนพูดโอ้อวดว่าเฮเกลเป็น เสมือน “หมาตายซาก” ดังนั้นข้าพเจ้าขอประกาศอย่างเปิดเผยเสียเลย ว่าข้าพเจ้าเป็นศิษย์ของนักคิดที่ยิ่งยงผู้นั้น ไม่ว่าจะไปในอดีตหรือ ปัจจุบัน.....ได้แสดงความสะเพร่าต่อวิธีการแสดงออกที่แปลกไปจากเขา²⁴

มาร์กซ์ต้องการที่จะแสดงความนับถือต่อเฮเกล แต่สามารถที่จะกระทำได้ก็โดย การกู้ชื่อเสียงครุเก่าของตนเท่านั้น การตีความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างมาร์กซ์และเฮเกล แบบนี้ก็คือการทำให้เฮเกลตั้งอยู่ในทิศทางที่ถูกต้องจำต้องมีการเน้นเฉพาะให้มาก ประเด็น สำคัญสำหรับมาร์กซ์ไม่ใช่อยู่ที่ว่าเขาเป็นนักวัตถุนิยมและเฮเกลเป็นนักจิตนิยมในแง่ของ ญาณวิทยาซึ่งเพียงแค่นี้ก็เป็นความจริงแล้ว แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านี้คือข้อเท็จจริงที่ว่าเฮเกล ฟอยเออบาค และนักวัตถุนิยมมกลไกอื่น ๆ ลืมสิ่งหนึ่งไป และสิ่งนั้นก็คือบทบาทในเชิงสร้าง

สรรค์ของกิจกรรมและการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ เฮเกลเพียงแต่จะต้องข้อเท็จจริงนี้เพียงเล็กน้อย และไม่เป็นที่พอใจนักเพราะเขาเป็นนักอภิปรายที่เถรตรงในทัศนะของมาร์กซ์นั้นมองว่าเฮเกลเข้าใจในความสำคัญของกระบวนการแรงงาน แต่เป็นแรงงานในลักษณะที่แปลกแยก คือมองว่าเป็นเพียงขบวนการของจิตใจที่บริสุทธิ์และล่องลอยไปเท่านั้น

ความสำเร็จที่สำคัญยิ่งของการศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์วิทยา(Phenomenology) ของเฮเกลประการแรกอยู่ที่ว่าเฮเกลยึดเอาว่าการสร้างสรรค์ตนเองของมนุษย์เป็นกระบวนการอย่างหนึ่ง.....ดังนั้น เขาจึงยึดถือสภาพธรรมชาติของแรงงาน และมองมนุษย์ในแง่ภาววิสัย (ถูกต้อง เพราะเป็นคนจริง ๆ) ในฐานะเป็นผลมาจากแรงงานของเขาเอง²⁵

เฮเกลถือว่าประวัติศาสตร์คือกระบวนการและความขัดแย้งของหลักการเชิงนามธรรมซึ่งควบคุมปัจเจกชนต่าง ๆ ที่เป็นจริง ในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งเฮเกลเข้าใจและอธิบายไว้เป็นอย่างดีนั้น เขาเห็นว่าเป็นเพียงความคิดที่บริสุทธิ์ และนักปรัชญาจะกลายเป็นพยาน ผู้พิพากษา และผู้ไต่หน้ของโลกอันแปลกแยกนี้ สำหรับมาร์กซ์นั้น แนวความคิดแบบนี้จำเป็นต้องนำมาวางไว้ให้ถูกข้าง ด้วยเหตุนี้เขาจึงได้พยายามเน้นว่าประวัติศาสตร์เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เป็นจริง และกิจกรรมนี้สามารถที่จะเรียนรู้ได้ในเชิงภาววิสัยโดยเริ่มศึกษาสภาพการณ์ทางสังคม ซึ่งคนมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่มุ่งแต่จะศึกษาที่ความคิดของคนเพียงฝ่ายเดียวมาร์กซ์ได้พัฒนาแนวความคิดนี้โดยโต้แย้งกับเฮเกล ดังนั้นมาร์กซ์จึงห่างไกลจากการเป็นสานุศิษย์ของเฮเกล หากยังคงมีความประทับใจที่ไม่เหมือนกันอยู่บ้างก็คือการที่มาร์กซ์เป็นหนี้อย่างมากต่อเฮเกลในเรื่องแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ ฉะนั้น เป็นไปได้ว่าไม่เพียงแต่การแสวงไม่สนใจไยดีต่อสไตน์การเขียนของเฮเกลเท่านั้น แต่ทว่ายังมีผลอีกอย่างหนึ่งคือลักษณะการอุปมาอุปมัยอย่างผิวเผินของทั้งสองคนยังคงคล้ายคลึงกันด้วย

ตัวอย่างเช่น มีข้อโต้แย้งว่าเฮเกลมองพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นการต่อสู้กันระหว่างสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และเชื่อว่ามาร์กซ์ได้แนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จากเฮเกล คือคงยึดกับแนวความคิดที่ว่าประวัติศาสตร์มีลักษณะของ “การพัฒนาที่มีเหตุมีผลต่อกัน.....มีความขัดแย้งซึ่งจะนำไปสู่ความก้าวหน้า และมีลักษณะของภาวะนิเสธของภาวะนิเสธ”²⁶ แมกซ์ อีสต์แมน (Max Eastman) และคณะ จึงได้แปลความหมายของแนวความคิดเรื่องความขัดแย้งทางชนชั้นของมาร์กซ์ว่าเป็นเพียงการแปรเปลี่ยนเนื้อหาของวิภาษวิธีของเฮเกลเท่านั้น จากทัศนะดังนี้ ดังนั้นมาร์กซ์จึงเป็นหนี้ต่อเฮเกลซึ่งทฤษฎีทางสังคมที่สำคัญ

ของเขาก็จะกลายเป็นการสร้างทฤษฎีขึ้นมาเอง (a priori) มากกว่า จะเป็นทฤษฎีเชิงอุปนัยซึ่งมีรากฐานมาจากหลักฐานที่เป็นจริงในประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ความคล้ายคลึงกันนี้มีใช้หลักฐานพอที่เราจะอ้างได้ว่ามันเป็นบ่อเกิดของทฤษฎีการต่อสู้ทางชนชั้นของมาร์กซ์ เนื่องจากรมาร์กซ์เองก็ได้รับการเรียนรู้จากแหล่งอื่น ๆ อย่างเปิดเผยด้วย ในกิตติกรรมประกาศตอนหนึ่ง มาร์กซ์ได้เขียนไว้ว่า

... ข้าพเจ้าหาได้รับความชอบใด ๆ ไม่ในการค้นพบการดำรงอยู่ของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมสมัยใหม่ ตลอดจนการต่อสู้ระหว่างชนชั้น นักประวัติศาสตร์กระฎุมพีก่อนหน้าข้าพเจ้านานแสนนาน ก็เคยพรรณนาถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ว่าด้วยการต่อสู้ของชนชั้น อีกทั้งนักเศรษฐศาสตร์กระฎุมพีซึ่งก็ได้อธิบายเกี่ยวกับกายวิภาคทางเศรษฐกิจของชนชั้นเหล่านั้นไว้แล้วด้วย²⁷

ดังนั้น มาร์กซ์จึงเป็นหนึ่งนักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสบางคน โดยเฉพาะก็โชต์ (Guizot) และเทียร์รี่ (Thierry) ในเรื่องของแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะทางประวัติศาสตร์ของชนชั้น และการต่อสู้ระหว่างชนชั้น แต่ไม่ได้เป็นหนึ่งเฮเกล และมาร์กซ์ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาเกี่ยวกับกายวิภาคทางเศรษฐกิจของชนชั้นต่าง ๆ จากนักเศรษฐศาสตร์อังกฤษ โดยเฉพาะ อัดัม สมิท และริคาร์โด ด้วย

จากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมาร์กซ์และเฮเกล เราจะพบว่ายังมีความคิดในเรื่องอื่น ๆ ที่มาร์กซ์นำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่ แม้ว่าความคิดนั้นจะมาจากของเฮเกลก็ตาม เช่น ในเรื่อง ความรู้สึกแปลกแยก (alienation) ซึ่งเฮเกลถือว่าเป็นปรากฏการณ์ของจิตล้วน ๆ พวกที่นิยมเฮเกลรุ่นใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงแนวความคิดนี้เสียใหม่ แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งความคิดทางปรัชญาพื้นฐาน กล่าวคือมองว่าเป็นเงื่อนไขซึ่งพลังอำนาจของเราเองกลับกลายเป็นพลังที่เป็นอิสระ หรือองคาพยพที่คอยควบคุมการกระทำของเราเอง อย่างเช่นฟอยเออบาคก็ใช้แนวความคิดในเรื่องความรู้สึกแปลกแยกนี้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางศาสนา และมองว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นที่แท้ก็คือสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาตนเอง เองเฮเกลก็ได้เขียนอธิบายทัศนะของฟอยเออบาคไว้ว่า "ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ภายนอกสภาวะธรรมชาติและมนุษย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นักฝันเฟื่องทางศาสนาสร้างขึ้นมานั้นเป็นเพียงสิ่งสะท้อนของความฝันเฟื่องในตัวเราเองเท่านั้น"²⁸ มาร์กซ์ได้เริ่มต่อจากที่ฟอยเออบาคได้ทิ้งท้ายไว้ให้ ปัญหาเกี่ยวกับความรู้สึกแปลกแยกจึงมิได้เป็นปัญหาในเชิงปรัชญาสำหรับมาร์กซ์อีกต่อไป เขามอง

ความรู้สึกชนิดนี้เป็นปรากฏการณ์ของสังคมที่เห็นได้อย่างชัดเจน มาร์กซ์ได้ศึกษาลึกซึ้งไปกว่าที่เฮเกลและฟอยเออบาคได้ทำไว้ก่อนเสียอีก โดยเขาได้ตั้งคำถามไว้ว่า “ในสถานการณ์ใดบ้างที่มนุษย์จะต้องทุ่มเทพลังและคุณค่าของตนให้กับอภิมนุษย์ที่สมมติขึ้น อะไรเป็นสาเหตุทางสังคมของปรากฏการณ์นี้”²⁹ ความรู้สึกแปลกแยกนี้มาร์กซ์ให้ทัศนะว่าเป็นสภาวะที่วัตถุซึ่งมนุษย์ผลิตด้วยมือของตนได้กลับกลายเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามหรือต่อต้านมนุษย์ คือเป็นสิ่งแปลกออกไป และเป็นพลังอีกอย่างหนึ่ง ที่ไม่ขึ้นต่อผู้ผลิต³⁰ มนุษย์รู้สึกแปลกแยกเพราะว่างานที่เขาทำไม่ช่วยให้เขา รู้สึกว่าเขามีจุดมุ่งหมายและสามารถเอาชนะเหนือธรรมชาติที่เขาได้ตั้งหน้าต่อสู้อยู่ กรรมกร”.....หาได้บรรลุเป้าหมายในการทำงานของตนไม่ แต่กลับเป็นการปฏิเสธตนเอง เขามีความรู้สึกยากแค้นลำเค็ญมากกว่าที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งยังไม่สามารถพัฒนาพลังทางสมองและร่างกายได้อย่างอิสระ แต่กลับเป็นว่าเขาต้องมีสภาพร่างกายที่เหนื่อยล้าอดท้อและมีสภาพจิตใจที่เสื่อมโทรม”³¹ สำหรับมาร์กซ์นั้น ทั้งลัทธิบูชาสินค้าและบุขารูปเคารพเป็นลักษณะหนึ่งของความรู้สึกแปลกแยก คือการบูชาบางอย่างที่มนุษย์ยินยอมท่อมตน มอบพลังความคิดสร้างสรรค์ไว้ให้กับมัน และยอมศิโรราบต่อมัน ความจริงแล้วความเหมือนกันระหว่างการบูชารูปเคารพของคัมภีร์โบราณ กับลัทธิบูชาสินค้าในสมัยปัจจุบัน อาจจะทำให้เราได้เห็นในสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่าความรู้สึกแปลกแยกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นักทฤษฎี³² ชี้ให้เห็นว่าการบูชารูปเคารพเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกแปลกแยก ในขณะเดียวกัน นักจิตวิทยาได้มองปรากฏการณ์นี้ในแง่ต่อไป

เนื้อหาสาระของสิ่งที่ศาสนาดูพยานเรียกว่า “การบูชารูปเคารพ” ไม่ได้หมายความว่าคนบูชาพระเจ้าหลายองค์แทนที่จะเป็นองค์เดียว แต่หมายความว่ารูปเคารพเป็นผลงานที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ มันเป็นเพียงสิ่งของ และมนุษย์กลับไปท่อมตนและบูชาสิ่งของ....มนุษย์ได้นำเอาความคิดสร้างสรรค์และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของเขาไปไว้ในสิ่งของเหล่านั้น และแทนที่เขาจะมีประสบการณ์ของตนในฐานะที่เป็นบุคคลที่สร้างสรรค์ตนเอง เขากลับรู้จักตนเองเพียงโดยการบูชารูปเคารพเท่านั้น³³

เหมือน ๆ กับที่รูปเคารพกลายเป็นพลังอำนาจที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์โดยการอำพรางที่มาอันแท้จริงของความแข็งแกร่งและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เอง ลัทธิทุนนิยมก็เช่นกันสินค้าและเครื่องมือในการผลิตที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมาเองจะกลายเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ แต่นี่ก็เป็นลักษณะของมายาการเหมือน ๆ กับการมองว่าในรูปเคารพมี

พลังสร้างสรรค์การทำลายภาพมายาและเปิดเผยพลังอำนาจที่อยู่เบื้องหลังของเครื่องมือ ในการผลิตจึงเป็นเป้าหมายสำคัญยิ่งประการหนึ่งของมาร์กซ์ในการวิเคราะห์ระบบทุนนิยม³⁴

เราได้เห็นแล้วว่า การศึกษาอบรมทางปัญญาของมาร์กซ์เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและไม่อาจนับได้ว่าเป็นการลอกเลียนแบบจากวิชาวิธีของเฮเกล นอกจากนี้ มาร์กซ์เองก็ไม่เคยที่จะพูดถึงลักษณะของวิชาวิธี แต่ทว่าเขาได้นำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องของประวัติศาสตร์สังคมมากกว่า อย่างไรก็ตาม เองเกลส์ดูเหมือนว่าจะมองวิชาวิธีแตกต่างจากมาร์กซ์

ในบางกรณี เองเกลส์ใช้แนวคิดนี้เพียงเพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย บางกรณีเขาได้ชี้ให้เห็นถึงอย่างน้อยลักษณะ 2 ประการใน “หลักการ 3 ประการ” โดยกล่าวถึง (ก) การเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณอันจะนำไปสู่คุณภาพแบบใหม่และ (ข) วิธีการเปลี่ยนแปลงของความเป็นจริงโดยกระบวนการภาวะปฏิเสธของภาวะปฏิเสธ นอกจากนี้เองเกลส์ดูเหมือนว่าไม่เคยตัดสินใจไปว่าวิชาวิธีนี้เป็นภาววิทยาหรือเครื่องมือในการค้นหาความจริง³⁵ เขาย้ำอยู่เสมอว่า จักต้องดำเนินการศึกษาปรากฏการณ์ทั้งหมด ในเชิงประจักษ์ และโดยวิธีการอุปนัย อย่างไรก็ตาม เขาเชื่อว่าจักค้นพบสิ่งที่เขาคิดว่าเป็นวิทยาศาสตร์ซึ่งจะเปิดโฉมออกมาให้ปรากฏใหม่ ๆ เสมอไป นั่นคือ ลักษณะแบบวิชาวิธีของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังคมนั่นเอง

ในบทนำของหนังสือ วิชาวิธีของธรรมชาติ (Dialectics of Nature) ซึ่งเขียนในระหว่างปี 1875 ถึง 1876 เองเกลส์เน้นย้ำถึงลักษณะของธรรมชาติที่มีที่กล่าวว่าจะเปลี่ยนแปลง ธรรมชาติไม่เพียงแต่จะดำรงอยู่เท่านั้น แต่ยังหมายถึงพื้นผิวโลก สัตว์และพืชที่อาศัยอยู่บนโลกและมีประวัติศาสตร์ของมันในช่วงเวลานั้น ๆ ด้วย³⁶ ในช่วงหลัง ๆ ของบทนำนี้ เองเกลส์เขียนถึงวิธีการพิจารณาซึ่งเขามองว่าเป็นยอดเหนือกว่าอภิปรัชญาใด ๆ แต่ดูเหมือนว่าเองเกลส์จะอ้างว่าวิธีการพิจารณาก็คือการมองว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำรงอยู่จะอยู่ในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเขามองว่า “ในสภาวะธรรมชาติทั้งปวง จากสิ่งที่เล็กที่สุดไปถึงสิ่งที่ใหญ่ที่สุด จากเม็ดทรายไปถึงดวงอาทิตย์ จากเซลล์เล็ก ๆ ไปถึงมนุษย์ จะมีสภาพของการเกิดและการสลายไป ชั่วฉับวันตร จะอยู่ในสภาพที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดหย่อน”³⁷ ดังนั้นเองเกลส์ได้เสนอแนวความคิดซึ่งเขาเรียกว่าวิชาวิธี และน้อยคนนักที่จะโต้แย้งได้ในปัจจุบัน

ต่อมาในปี 1877 ในหนังสือ ลัทธิสังคมนิยม : เพื่อฝันและวิทยาศาสตร์ (Socialism : Utopian and Scientific) เองเกลส์ก็คงใช้ความหมายอย่างเดียวกันแต่ทำให้มันชัดเจนในสิ่งที่เราเรียกว่าความแตกต่างกันระหว่างทัศนะแบบวิชาวิธีกับทัศนะแบบอภิปรัชญา

เมื่อเราพิจารณาและคำนึงถึงธรรมชาติอันเป็นอิสระหรือประวัติศาสตร์ของมนุษย์ชาติ หรือกิจกรรมทางพุทธิปัญญาของมนุษย์ สิ่งแรกเราจะมองเห็นภาพของความยุ่งเหยิงของความสัมพันธ์และปฏิริยาระหว่างกันที่ไม่มีวันจบสิ้น มีการจัดเรียงลำดับกันและมีการรวมกันเข้า ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างจะไม่ลงสภาพและคงที่ดั้งเดิมแต่ทุกอย่างจะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นและสลายไป³⁸

เองเกลส์ถือว่าทัศนะนี้นักปรัชญากรีกโบราณโดยเฉพาะอย่างยิ่งเฮลาคริติสเป็นผู้ถ่ายทอดมาและถือว่าเป็นทัศนะที่ถูกต้องพอที่เราจะนำมาใช้ทำความเข้าใจ “ภาพทั้งหมดโดยส่วนรวมได้” แต่ตามความเห็นของเองเกลส์นั้นทัศนะนี้ก็ไม่ใช่พอที่จะนำมา “อธิบายรายละเอียดของสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็นภาพได้ และตราบไต่ที่เราไม่เข้าใจสิ่งเหล่านี้เราจึงไม่สามารถเข้าใจภาพทั้งหมดได้อย่างกระจ่างแจ้ง”³⁹ การที่เราจะได้มาซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ เองเกลส์เชื่อว่าเป็นหน้าที่ของธรรมชาติวิทยาและสังคมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ศาสตร์ทั้งหลายต่างก็มีวิธีการในการดึงเอาส่วนต่าง ๆ ออกมาจากสิ่งรวมทั้งหมดเพื่อที่จะทำความเข้าใจกับมันจึงทำให้เรา

...ได้รับมรดกตกทอดในลักษณะของนิสัยที่ชอบสังเกตวัตถุต่าง ๆ ตลอดจนกระบวนการของธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่โดดเดี่ยวแยกจากการเชื่อมโยงกันกับสิ่งรวมทั้งหมด มองว่าสิ่งเหล่านี้อยู่เฉย ๆ ปราศจากการเคลื่อนไหว เป็นสิ่งที่คงที่ไม่ใช่สิ่งที่แปรเปลี่ยนและเป็นการมองในลักษณะของสิ่งที่ปราศจากชีวิตมากกว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต⁴⁰

นอกจากลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล้ว เองเกลส์เห็นว่าการพึ่งพาอาศัยกันและการเชื่อมโยงระหว่างกันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับวิภาษวิธี และหากทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่เองเกลส์ถือว่าเขาได้สร้างวิธีการขึ้นมา นั่นคือความเข้าใจ ความสามารถเข้าใจความเป็นจริงในด้านการเปลี่ยนแปลง และในด้านการพึ่งพาซึ่งกันและกันใครเลยจะกล้าคัดค้านข้ออ้างของเขาที่ว่าธรรมชาติก็คือข้อพิสูจน์ของวิภาษวิธี อย่างไรก็ตามเองเกลส์ได้สร้างประโยชน์ให้แก่วิภาษวิธีและธรรมชาติเองมากกว่านั้น

ในปี 1894 เองเกลส์ได้เขียนในบทนำของหนังสือ Anti-During ว่าการศึกษาคณิตศาสตร์และธรรมชาติวิทยาทำให้เขาเชื่อมั่นในสิ่งที่ตามปกติแล้วเขาไม่ได้สงสัยมาก่อน เช่นว่า “.....ในธรรมชาติ ท่ามกลางความยุ่งเหยิงของการแปรเปลี่ยนมากมายกฎวิภาษวิธีของพลัง

การเคลื่อนไหวนี้จะดำเนินไปเรื่อย ๆ เหมือน ๆ กับกฎอื่น ๆ ที่ควบคุมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญในประวัติศาสตร์..”⁴¹ จากคำกล่าวข้างบนนี้เองเกสส์ได้คิดค้นอธิบาย “กฎวิภาษวิธีของการเคลื่อนไหว” โดยอาศัยธรรมชาติ อีก 2-3 หน้าถัดมาในขณะที่เองเกสส์ย้ำความสำคัญของบทบาทของธรรมชาติวิทยาในการทำความเข้าใจลักษณะวิภาษวิธีของธรรมชาติ ก็ได้เพิ่มเติมอีกว่าเราอาจจะเข้าใจในสิ่งนี้ได้ง่ายกว่าโดยที่เรา “เข้าใจกฎแห่งความคิดเชิงวิภาษวิธี”⁴² ถึงตอนนี้ แม้ว่าการตั้งกฎของเองเกสส์ยังคงคลุมเครืออยู่ แต่ถ้าเองเกสส์ได้ให้ความหมายว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะแปรเปลี่ยนและจะพึ่งพาอาศัยกันในระดับที่แตกต่างกัน และเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราจะต้องระลึกถึงเสมอแล้วละก็ บางทีทัศนะนี้จะเป็นที่ยอมรับได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเข้าใจมันจริง ๆ แต่เองเกสส์ก็ทำเรื่องให้สลับซับซ้อนไปอีกโดยเพิ่มเติมแนวความคิดเรื่อง ความขัดแย้ง

ในบทที่ว่าด้วยปริมาณและคุณภาพ เองเกสส์เขียนไว้ว่าการเคลื่อนไหวในตัวของมันเองคือ ความขัดแย้งอย่างหนึ่ง แม้จะเป็นการเปลี่ยนตำแหน่งในเชิงกลไกอย่างง่าย ๆ สามารถเกิดขึ้นได้โดยวัตถุซึ่งอยู่ในเวลาใด ๆ ที่เดียวกัน ทั้งในสถานที่หนึ่ง ๆ และในสถานที่อื่น ๆ หรืออยู่ในสถานที่ใด ๆ ที่เดียวกัน และไม่ได้อยู่ในสถานที่เดียวกัน การเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและการแก้ไขความขัดแย้งนี้ก็คือความหมายของการเคลื่อนไหวนั่นเอง⁴³

การตั้งกฎของเองเกสส์เช่นนี้มีนัยว่าการเคลื่อนไหวในตัวมันเองนั้นเป็น “ความขัดแย้ง” ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากการกล่าวหาว่าแนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง เองเกสส์เองก็ไม่เคยให้ความกระจ่างว่าความหมายใดที่เขานำมาใช้กับวิภาษวิธี นั่นคือไม่ทราบว่าเขามองว่ามันเป็นเสมือนวิธีการอย่างหนึ่งซึ่งจากวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์โดยทั่ว ๆ ไป หรือไม่ เองเกสส์ยังอ้างด้วยว่าแม้แต่ชีวิตในตัวมันเองก็คือความขัดแย้ง

ต่อมาในบทที่ว่าด้วยภาวะปฏิเสธของภาวะปฏิเสธ เองเกสส์ได้พยายามที่จะปกป้องข้อความตอนหนึ่งของมาร์กซ์ใน “ทุน” ซึ่งมาร์กซ์ได้อธิบายถึงการเฟื่องฟูของทุนหรือกรรมสิทธิ์ของผู้ผลิตเล็ก ๆ โดยผู้ผลิตรายใหญ่ โดยใช้กระบวนการระดมและรวมศูนย์ของทุน มาร์กซ์ได้เขียนไว้ว่า

วิธีการยักย้ายถ่ายเทของนายทุนอันเป็นผลมาจากวิธีการผลิตของนายทุนจะก่อให้เกิดทรัพย์สินเอกชนขึ้น นี่เป็นภาวะนิเสธอันแรกของทรัพย์สินเอกชนของปัจเจกชน ดังที่เห็นได้ชัดจากแรงงานของผู้เป็นเจ้าของ แต่การผลิตของ

นายทุนนั้นจะก่อให้เกิดภาวะนิเสธของมันเองซึ่งเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติ
ที่ไม่อาจแปรเป็นอย่างอื่นได้ นั่นก็คือภาวะนิเสธของภาวะนิเสธ⁴⁴

เราคงจะจำกันได้ดีในที่นี้ว่าข้อความเหล่านี้เองที่มาร์กซ์คิดอยู่ในใจในขณะที่เขา
พูดว่าเขาได้แก่งทำเป็นไม่สนใจในวิธีการแบบเฮเกล ดังนั้นจากข้อความข้างบน เนื้อหาสาระ
จะต้องแยกออกมาจากรูปแบบ ที่ว่าลัทธิทุนนิยมก่อให้เกิดภาวะนิเสธขึ้นกับตนเองเป็น “กฎ
ของธรรมชาติที่ไม่อาจจะแปรเปลี่ยนได้” จึงเป็นประโยชน์เชิงประจักษ์สำหรับมาร์กซ์ ซึ่งเขา
สรุปจากการที่เขาได้ศึกษาลัทธิทุนนิยมในฐานะที่เป็นระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างระมัดระวัง
และมาร์กซ์ได้นำเอาข้อความแบบเฮเกลไปใช้อธิบายข้อสรุปของตน

เองเกลส์มีทัศนะต่อแบบแผนนี้อย่างไรบ้าง ประการแรก เองเกลส์เห็นด้วยว่า
โดยที่ “...การทำให้กระบวนการนี้มีลักษณะเหมือนภาวะนิเสธของภาวะนิเสธนั้น มาร์กซ์ไม่ได้
ตั้งใจที่จะพิสูจน์ว่ากระบวนการนี้เป็นความจำเป็นทางประวัติศาสตร์”⁴⁵ (ข้อความที่เป็นตัวเอง
เป็นของผู้เขียน) อย่างไรก็ตาม ต่อมาเองเกลส์ได้เสนอความคิดซึ่งปรากฏว่าแตกต่างไปจากที่
มาร์กซ์ตั้งใจไว้ “เพียงหลังจากที่เขา (มาร์กซ์) ได้พิสูจน์จากประวัติศาสตร์แล้วว่าความจริงนั้น
กระบวนการนี้มีบางส่วนเท่านั้นที่เกิดขึ้นเรียบริยแล้ว และจักต้องเกิดขึ้นอีกบางส่วนในอนาคต
นอกจากนี้เขายังมองว่ามันเป็นกระบวนการซึ่งพัฒนาไปอย่างสอดคล้องกับกฎวิภาษวิธีอันแน
นอน”⁴⁶ ซึ่งคำกล่าวนี้สามารถตีความได้เป็น 2 ประการด้วยกัน ประการแรกอาจเป็นว่าวิธีการ
เชิงประจักษ์ของมาร์กซ์เพียงพอที่จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะแห่งการผลิตแบบทุนนิยม และคำศัพท์
ในเชิงวิภาษวิธีนี้เป็นเพียงคำที่ถูกนำมาเพื่อทำให้ข้อสรุปของเขาเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นเท่านั้น
หรือประการที่สอง วิธีการผลิตแบบทุนนิยมพัฒนาไปอย่างสอดคล้องกฎวิภาษวิธีอันแนนอน
ซึ่งอาจจะเป็นอิสระจากวิธีการเชิงประจักษ์ใด ๆ ก็ได้ การตีความในประการหลังนี้เองเกลส์ได้
สรุปไว้ว่า “กฎของภาวะปฏิเสธภาวะปฏิเสธ...ดำเนินไปในธรรมชาติและประวัติศาสตร์อย่างไร
สำนึก.....”⁴⁷ การตีความอย่างไรที่เองเกลส์ปรารถนานั้นเราไม่อาจที่จะล่วงรู้ได้ เพราะว่าเขา
ไม่เคยให้ความกระจ่างแจ้งในประเด็นนี้เลย วิภาษวิธีจึงตกทอดมายังลูกศิษย์ของเขาและถูกตี
ความในลักษณะที่เองเกลส์พยายามหลีกเลี่ยง นั่นคือตีความว่าเป็นวิธีการก่อนประสบการณ์เพื่อ
การสร้างประวัติศาสตร์ และผลจากการนี้จึงแตกต่างจากทัศนะเกี่ยวกับวิภาษวิธีของมาร์กซ์

สรุปได้ว่า ถ้าเรารู้ว่ามาร์กซ์เป็นนักปรัชญาอย่างจริงจังแล้ว อาจจะจริงที่ว่า
เราพึงให้ความสำคัญต่อสิ่งที่เขาได้รับจากเฮเกล⁴⁸ แต่สิ่งที่สำคัญพอ ๆ กันอีกประการหนึ่งคือ
พึงให้ความสำคัญต่อสิ่งที่มาร์กซ์คัดค้านเฮเกลด้วย ดังนั้นการทำความเข้าใจทฤษฎีสังคมของ
มาร์กซ์ก็จำเป็นต้องพิจารณาอิทธิพลของแนวความคิดของนักคิดอื่น ๆ ที่มีต่อมาร์กซ์ด้วยเช่นกัน

มาร์กซ์ กับแซงต์ ซีมอง

อิทธิพลของแนวความคิดของแซงต์ ซีมอง ที่มีต่อมาร์กซ์นั้นเป็นที่ชัดเจน สาวกของซีมองเป็นพวกที่กระตือรือร้นมากในเยอรมัน แต่ผู้ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดที่คบหาสมาคมกับมาร์กซ์โดยตรงคือ Moses Hess เฮสส์เป็นนักศึกษาที่ยึดมั่นในลัทธิสังคมนิยม “เพื่อฝัน” ของฝรั่งเศส ความจริงแล้ว “ปารีสถือเป็นบ้านที่สองของเฮสส์ในช่วงทศวรรษ 1840 ในขณะที่ความคิดของแซงต์ ซีมอง...ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันในหนังสือพิมพ์บ้าง ข้างถนนบ้างและแม้กระทั่งการบรรยายในห้องเรียน”⁴⁹ เฮสส์ซึ่งอาวุโสกว่ามาร์กซ์และเอนเงิลส์เพียงสองสามปี เป็นผู้ที่รับรองมาร์กซ์ต่อกรรมการบริหารของหนังสือพิมพ์ Rheinische Zeitung ในปี 1842 เฮสส์ได้แนะนำตัวเองเป็นคนแรกว่าตนยึดถือในลัทธิสังคมนิยมอย่างจริงจัง อีกทั้งเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับงานเขียนของนักสังคมนิยมฝรั่งเศสเป็นอย่างดี⁵⁰ ต่อมาเฮสส์ได้พยายาม สรุบบันทึกจากทัศนะของสปิโนซาและแซงต์ ซีมอง และเสนอแนะพวกนิยมเฮเกลรุ่นใหม่ต่อแวดวงวิชาสังคมวิทยาฝรั่งเศส⁵¹ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในขณะเดียวกับที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์ไม่เพียงแต่คัดค้านเฮเกลอย่างเท่านั้น แต่ยังสามารถมองเห็นถึงข้อบกพร่องในปรัชญาของฟอยเออบาคอีกด้วย ในขณะที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์ปฏิเสธ ฟอยเออบาค เฮสส์ก็เข้าแทนที่ทันที

เขากล่าวโทษปรัชญาประวัติศาสตร์ของเฮเกลที่ปฏิเสธภาระหน้าที่ในการสรุบนอกคตจากอดีตและปัจจุบัน และในการดำเนินการเพิ่มมีอิทธิพลต่อการก่อรูปของมัน นี่เป็นลักษณะพื้นฐานของความคิดแบบแซงต์ ซีมอง และต่อมามันได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญในระบบของมาร์กซ์และเอนเงิลส์⁵²

นอกจากนี้ มาร์กซ์อาจจะได้รับความคิดของแซงต์ ซีมอง ก่อนที่เขาจะศึกษาปรัชญาของเฮเกลเสียอีก⁵³ ในขณะที่เขายังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมที่เมืองเทรียร์ (Trier) สำนักศิษย์ของแซงต์ ซีมองเป็นที่รู้จักกันมากและในหลายท้องถิ่นที่อาร์บิชอปได้ออกประกาศเตือนไม่ให้เชื่อในลัทธินอกศาสนาของคนเหล่านี้ สาวกคนหนึ่งชื่อ Ludwig Gall ผู้ซึ่งได้จัดพิมพ์เอกสารของแซงต์ ซีมอง ในปี 1835 ก็เป็นสมาชิกของสมาคมศิลปะวรรณคดีเช่นเดียวกับบิดาและครูใหญ่ของมาร์กซ์ สาวกของแซงต์ ซีมองอีกคนคือ Eduard Gans ซึ่งเป็นผู้บรรยายที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ก็เป็นครูคนหนึ่งที่มีมาร์กซ์เล่าเรียนด้วยในช่วงที่เขาเริ่มเข้าศึกษาที่นั่นในปี 1837 หลักฐานที่แสดงว่าคนเหล่านี้มีอิทธิพลที่สำคัญต่อความคิดของมาร์กซ์นั้น ปรากฏให้เห็นจากที่มาร์กซ์ได้เน้นในลักษณะเดียวกับแซงต์ ซีมอง คือเน้นที่อุตสาหกรรมและแรงงาน เพื่อที่

จะชี้ให้เราเห็นถึงความคล้ายคลึงกันระหว่างทั้งสอง เราจะนำเอาข้อคิดบางประการของแซงต์ ซีมองมาพิจารณาและเปรียบเทียบกับข้อคิดของมาร์กซ์

สำหรับแซงต์ ซีมองนั้น การจัดระเบียบสังคมยุโรปเสียใหม่ถือว่าเป็นเป้าหมายหลักซึ่งสามารถที่จะทำให้สำเร็จได้ก็โดยการวางพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมเท่านั้น ทั้งสองอย่างนี้ถือเป็นพื้นฐานคู่กันของสังคมใหม่ และจะปฏิบัติการเป็นสิ่งที่มียุทธพลเหนือทัศนะนี้รวมทั้ง แนวความคิดเกี่ยวกับระบบอุตสาหกรรมที่กำลังพัฒนา และผลกระทบของมันที่มีต่อการจัดระเบียบสังคมแบบศักดินาจึงมียุทธพลต่อมาร์กซ์อย่างชัดเจน

นับตั้งแต่เมืองเล็ก ๆ ต่าง ๆ เป็นอิสระ (แซงต์ ซีมองเขียน) เราก็ได้เห็นชนชั้นอุตสาหกรรม หลังจากที่ชนชั้นนี้ได้ซื้ออิสรภาพของตนแล้วก็ประสบความสำเร็จในการทำให้ตนมีพลังทางการเมือง.....ชนชั้นอุตสาหกรรมกำลังเจริญเติบโตและสร้างความมั่งคั่งให้กับชนชั้นของตนอย่างช้า ๆ และมีความสำคัญยิ่งขึ้น สถานะทางสังคมของชนชั้นนี้ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นในทุก ๆ ทาง ในขณะที่ชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งอาจจัดว่าเป็นพวกพระและพวกศักดินาต่างพากันสูญเสียชื่อเสียงและอำนาจอันแท้จริงไป ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงสรุปว่าชนชั้นอุตสาหกรรมมีที่ท้าวจะก้าวหน้าต่อไปเรื่อย ๆ และในที่สุดจะเข้าครอบครองประชาคมทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และสถาบันเก่า ๆ ซึ่งได้สูญเสียอำนาจไปแล้วและไม่สามารถรักษาไว้ ซึ่งสิ่งที่พวกตนได้เคยสร้างสมไว้ พวกนี้ จะล้มลงไปชั่ววันดินรและสลายตัวไปโดยสมัครใจ⁵⁴

การเจริญเติบโตของระบบใหม่ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างไม่สอดคล้องกับระบบเก่านี้ แซงต์ ซีมอง ถือว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของการปฏิวัติฝรั่งเศส

วิกฤตการณ์อันใหญ่หลวงนี้ (การปฏิวัติฝรั่งเศส) หาได้มีบ่อเกิดจากข้อเท็จจริงแต่เพียงอย่างเดียวไม่...มันเกิดขึ้นเหมือนกับการโค่นล้มระบบการเมืองด้วยเหตุผลง่าย ๆ ที่ว่าสถานะของสังคมซึ่งกฎระเบียบโบราณเป็นตัวควบคุมได้เปลี่ยนสภาพไปโดยสิ้นเชิง การปฏิวัติของชาวเมืองและการปฏิวัติทางศีลธรรมซึ่งได้คลี่คลายไปอย่างช้า ๆ มากกว่าหกศตวรรษได้ก่อรูปและทำให้การปฏิวัติทางการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นขึ้นมา.....⁵⁵

มาร์กซ์ไม่เพียงแต่จะยอมรับในการอธิบายสาเหตุของการเสื่อมสลายของระบบศักดินา (feudalism) เขายังได้นำตรรกะนี้โยงประยุกต์ใช้กับระบบนายทุนด้วยถ้าความเจริญเติบโตของกรรมสิทธิ์ทำให้ระบบศักดินาเสื่อมลงได้แล้ว การเจริญเติบโตของกรมาซีฟที่มีความสำนึกทางชนชั้นน่าจะก่อให้เกิดผลลัพธ์ในทำนองเดียวกันในระบบทุนนิยม

สิ่งที่นำมาร์กซ์ไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์คำสอนของแฮงต์ ซีมอง ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่าแฮงต์ ซีมอง เห็นว่าพวกที่อยู่ในชนชั้นผู้ผลิต คือพวกที่เข้ามีส่วนร่วมในสังคมอุตสาหกรรมอย่างกระตือรือร้น ไม่ว่าจะมาเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือไม่ก็ตาม แต่ตามทัศนะของมาร์กซ์ การรวมเอาชนชั้นเจ้าของโรงงานกับชนชั้นผู้ไม่เป็นเจ้าของโรงงานรวมกันเป็นชนชั้นเดียวกันนั้นถือว่าเป็นข้อผิดพลาดที่สำคัญของแฮงต์ ซีมอง แฮงต์ ซีมองไม่เข้าใจว่าฐานันดรที่สามมีได้อยู่ในชนชั้นผู้ผลิต ชัยชนะที่ชนชั้นผู้ผลิตมีต่อชนชั้นเก่า ๆ “เป็นชัยชนะของส่วนย่อยของ “ฐานันดร” นี้เท่านั้น...นั่นคือกรรมสิทธิ์ที่มีทรัพย์สินสมบัติ”⁵⁶ อย่างไรก็ตามเองเกิลส์ได้ยอมรับในความเป็นอัจฉริยะของแฮงต์ ซีมอง “ในจดหมายเจเนวาของเขานั้น แฮงต์ ซีมองได้เขียนไว้ว่า “คนทุกคนควรจะทำงาน” เขาตระหนักถึงยุคสมัยแห่งความกลัวว่าเป็น “ยุคของมวลชนผู้ไร้สมบัติ” เขาอธิบายว่าการปฏิวัติฝรั่งเศสเป็นสงครามชนชั้น...ระหว่างเจ้าขุนมูลนายกรรมสิทธิ์ และพวกที่ไร้สมบัติในปี 1802 เป็นการค้นพบที่สมบูรณ์ที่สุด”⁵⁷ ประการสุดท้ายแฮงต์ ซีมองเหมือนกับมาร์กซ์ที่มีความเห็นว่าการเมืองเป็น “ศาสตร์” แห่งการผลิต แฮงต์ ซีมองได้

...ทำนายถึงการที่เศรษฐกิจศาสตร์สามารถเข้ากันได้กับการเมืองอย่างสมบูรณ์แบบ ความรู้ที่สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของสถาบันทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ ณ ที่นี้อยู่ในระยะแรกเริ่มเท่านั้น สิ่งที่มีการพูดกันอย่างกว้างขวางในที่นี้คือความคิดเกี่ยวกับอนาคตของการเปลี่ยนแปลงปกครองทางการเมืองที่มีเหนือคน ให้เป็นการบริหารเกี่ยวกับสิ่งของและทิศทางของกระบวนการผลิต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “การล้มเลิกรัฐ”.....⁵⁹

ในที่นี้เองเกิลส์อาจจะเข้าใจแฮงต์ ซีมอง ในฐานะผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของมาร์กซ์ในเรื่อง “การสลายตัวของรัฐ”

เราได้กล่าวถึงความคิดของแฮงต์ ซีมองมากแล้วในการพิจารณาถึงแหล่งของความคิดทางสังคมของมาร์กซ์ แต่ก็ยังมีอิทธิพลด้านพุทธิปัญญาอื่น ๆ อีกที่เราจำเป็นต้องพิจารณา

นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกชาวอังกฤษ

นักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกชาวอังกฤษหลายคนก็มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อมาร์กซ์ ในระยะแรกที่มาร์กซ์เขียน ข้อเขียนทางเศรษฐกิจและปรัชญาในปี 1844 เขาแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับอดัม สมิท ในหนังสือ ความมั่งคั่งของประชาชาติ ซึ่งมาร์กซ์ได้นำมาอ้างอิงไว้หลายตอนในข้อเขียนของตน⁵⁹ ในขณะนั้นมาร์กซ์ยังได้อ่านข้อเขียนของริคาร์โด และเจมส์ มิลล์ โดยบังเอิญ⁶⁰ สำหรับนักเศรษฐศาสตร์อังกฤษที่มีอิทธิพลต่อการคิดของมาร์กซ์ ในช่วงหลัง ๆ นั้น เราอาจหาได้จากเอกสารแหล่งที่มามากมายซึ่งดูได้จากดัชนีผู้แต่งในภาคผนวกของหนังสือ ทุน เล่มหนึ่ง มาร์กซ์มีความปราชญ์ในเรื่องในเศรษฐศาสตร์อังกฤษเป็นอย่างมาก และรูปแบบของความคิดนี้มีอิทธิพลต่อมาร์กซ์อย่างลึกซึ้ง โจเซฟ ชุมปีเตอร์ ได้บันทึกไว้ว่า

ในฐานะที่เป็นนักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ประการแรก.....นับว่ามาร์กซ์เป็นผู้คงแก่เรียนอย่างยิ่ง (ไม่มีสิ่งใด) ในเศรษฐศาสตร์ของมาร์กซ์ที่เราจักสามารถนำมาพิจารณาโดยหวังที่จะเรียนรู้การฝึกปรือเทคนิคการวิเคราะห์ทฤษฎีได้อีกแล้ว เขาเป็นนักอ่านที่เอาจริงเอาจังและเป็นกรรมกรที่ทำงานโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เขาคิดพลาดหลงลืมในส่วนที่สำคัญ ๆ น้อยเหลือเกิน⁶¹ (ตัวเอนเป็นของผู้เขียน)

ความเป็นปราชญ์ของเขาฉายแสงให้ปรากฏเด่นชัดในช่วงที่เขาอายุมากขึ้นขณะที่พำนักอยู่ประเทศอังกฤษสมัยวิกตอเรีย บางครั้งเราอาจลืมไปว่ามาร์กซ์เดินทางไปลอนดอนในปี 1849 และยึดเอาแผ่นดินอังกฤษเป็นที่พักพิงเป็นเรือנדายเมื่อปี 1883 ในช่วงเวลานั้นแม้ว่าเขาจะอุทิศเวลาให้แก่การแก้ปัญหาทางการเมือง ทำกิจกรรมโฆษณาชวนเชื่อและอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกัน แต่มาร์กซ์ก็ใช้พลังส่วนใหญ่ในการสร้างผลงานที่สำคัญ คือ ทุน ซึ่งในบางแง่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลงานที่ต่อเนื่องจากที่นักเศรษฐศาสตร์อังกฤษได้เคยเขียนไว้

ชีวิตของมาร์กซ์ในอังกฤษจึงกลายเป็นเสมือนหนึ่งผู้ได้รับทุนเล่าเรียน กล่าวคือ เขาใช้เวลาวันละหลายชั่วโมงอยู่ในห้องสมุดของพิพิธภัณฑสถานอังกฤษในนครลอนดอน ข้อมูลและวัตถุดิบในเชิงประจักษ์แทนทั้งหมดที่มาร์กซ์ได้ใช้ในการวิจัยก็นำมาจากนักเขียนอังกฤษ และจากประสบการณ์ของชาวอังกฤษนั่นเอง ในการสนับสนุนข้อสมมติฐานและข้อเสนอต่าง ๆ มาร์กซ์ได้ใช้สถิติและข่าวสารอื่น ๆ จากคอลัมน์การเงินในหนังสือ นักเศรษฐศาสตร์ (The

Economist) และจาก สมุดปกสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นรายงานของผู้ตรวจการโรงงานของ Royal Commission of Inquiry

หนังสือ ทุน ตลอดทั้งเล่มมาร์กซ์ได้พัฒนาทัศนะทางทฤษฎีของตนโดยอาศัยงานเขียนของสมิท, ริคาร์โด และนักเขียนอื่น ๆ เป็นรากฐาน เขาใช้สมมติฐานบางข้อและทฤษฎีบางทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ เป็นต้นว่า ทฤษฎีค่าของแรงงาน แต่ข้อคิดทางพุทธิปัญญาอื่น ๆ ที่มาร์กซ์ดึงมาใช้นั้นเขาได้ขยายเพิ่มเติม และในที่สุดก็เปลี่ยนแปลงรูปโฉมของทฤษฎีเหล่านั้นเสียใหม่ ซึ่งเป็นผลผลิตใหม่ที่มีความหมายแตกต่างจากของเดิม

ตัวอย่างเช่น ในโครงร่างหลักที่มาร์กซ์เรียกว่าสรีรศาสตร์ของชนชั้น และความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและกฎระเบียบต่าง ๆ ของสถาบันของสังคมนั้น เราอาจจะพบได้อย่างน้อยโดยนัยในข้อเขียนของนักเศรษฐศาสตร์อังกฤษ เช่น อัดัม สมิท ซึ่งโน้มเอียงที่จะแบ่งแยกเศรษฐศาสตร์อันว่าด้วย การสืบสาวราวเรื่องถึงธรรมชาติและสาเหตุของความมั่งคั่งของประชาชาติ ออกจากปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายและการปกครองเช่นเดียวกับที่เขาให้ความสนใจต่อปัญหาเกี่ยวกับความรู้สึกทางศีลธรรมต่างหากออกไป อย่างไรก็ตามสมิทก็ไม่เพียงแต่อธิบายถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจพื้นฐานในผลงานของตนเท่านั้น แต่ยังสนใจสภาพการณ์ทางการเมืองและสังคมแบบใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม การแลกเปลี่ยนสินค้า และการแบ่งงานภายในระบบเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่ด้วย ริคาร์โดเองก็เคยกล่าวถึงเรื่องนี้ในลักษณะเดียวกัน คือมองว่าเศรษฐศาสตร์การเมืองกับระเบียบของสังคมอื่น ๆ จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่มาร์กซ์ได้ก้าวไปไกลกว่านักคิดทั้งสองท่านโดยที่เขาได้สร้างทฤษฎีใหม่นั้นคือ แนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แบบนิกวัตฤนิยม แต่มาร์กซ์ก็ยังถือว่าตนเป็นหนึ่งนักคิดทั้งสองในแง่ของความรู้พื้นฐานอยู่นั่นเอง

และหากในหนังสือ ทุน มีลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์และเป็นวิทยาศาสตร์ มันก็ไม่ได้เป็นตัวอย่างอันแรกของแนวทางดังกล่าว บทวิพากษ์ที่มาร์กซ์มีต่อนักคิดในอดีตมิใช่ความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ แต่อย่างไร ก่อนที่จะถึงยุคสมัยของมาร์กซ์ "...ระบบพาณิชย์นิยม (mercantile system) ถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยพวกฟิซิโอแครตส์* พวกฟิซิโอแครตส์ ก็ถูกโจมตี

* Physiocrats คือผู้ที่เชื่อในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่ว่าที่ดินและผลผลิตจากที่ดินเป็นที่มาของความมั่งคั่ง ดังนั้น จึงควรเก็บภาษีจากที่ดินและผลผลิตจากที่ดินเพียงประการเดียว พวกนี้ยังเชื่ออิสรภาพในโอกาส อิสรภาพในการทำมาค้าขายและความมั่นคงของตนและทรัพย์สินจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของสังคม

อดัม สมิท และอดัม สมิทก็ถูกริการ์โดโจมตี”⁶² ส่วนริการ์โดเองแม้ว่าจะชาญฉลาดอย่างยิ่งแต่ก็มิได้ก้าวไกลไปจากจุดยืนของกรรมพี กล่าวคือ เขาถือว่า “ความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ทางชนชั้น, ค่าจ้างและกำไร, กำไรและค่าเช่า “เปรียบเทียบเสมือนเป็นผลพวงของกฎธรรมชาติที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ และสิ่งเหล่านี้จักยังคงอยู่กับมนุษยชาติเสมอไป”⁶³ แต่เท่าที่มาร์กซ์ยอมรับในริการ์โดคือสิ่งที่ริการ์โดชี้ในเรื่องของความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่แฝงฝังอยู่ในชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมอุตสาหกรรม ในบทนำของหนังสือ **หลักการของเศรษฐศาสตร์การเมืองและภาษีอากร** ริการ์โดกล่าวว่าเป้าหมายที่สำคัญของศาสตร์นี้ก็คือการกำหนดว่า “ผลผลิตจากที่ดิน-สิ่งของทั้งปวงที่ได้มาจากผิวดินโดยการใช้แรงงาน เครื่องจักรกล และทุนรวมกัน - จะถูกแบ่งกันระหว่างชนชั้นสามชนชั้นของสังคม กล่าวคือ พวกเจ้าของที่ดิน พวกเจ้าของหุ้นหรือทุนที่ก่อให้เกิดการทำประโยชน์จากดินและกรรมกรในอุตสาหกรรมต่าง ๆ “ เกิดขึ้นได้อย่างไร มาร์กซ์ยังคงใช้ตัวแบบที่จำเป็นต่อการวางรากฐานในการวิเคราะห์โดยพิจารณาชนชั้นสามชนชั้นในหนังสือเรื่อง ทุน”⁶⁴ เช่นเดียวกับ ริการ์โด

นอกจากนี้ในขณะที่ริการ์โดได้ตั้งข้อสมมติไว้ในข้อเขียนช่วงแรก ๆ ว่า “สินค้าทั่วไป” (general goods) คือสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของระบบเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้น ต่อมาเขาได้เปลี่ยนความเห็นใหม่ และสรุปว่า “ความคิดเห็นที่ชนชั้นกรรมกรนิยมชมชอบคือความคิดที่ว่า การนำเครื่องจักรกลมาใช้จะเป็นผลเสียต่อพวกตน มิได้เกิดจากความลำเอียงหรือความผิดพลาด แต่ทว่าเป็นความเห็นที่สอดคล้องกับหลักการเศรษฐศาสตร์ การเมืองอันถูกต้อง”⁶⁵ ดังนั้น ในขณะที่ริการ์โดยังคงมีทัศนะโดยส่วนรวมเกี่ยวกับระบบในแง่บวก ตลอดจนมีลักษณะเชิงภววิสัย และในบางกรณียังวิพากษ์วิจารณ์ผลที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่ต่อมามาร์กซ์ได้เรียกว่าลัทธิทุนนิยม แม้ว่าหลักการของริการ์โดซึ่งมิได้เป็นของเขาคนเดียวก็ยังคงถูกโจมตีอย่างรุนแรงโดยถูกกล่าวหาว่ายุยงให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้น มาร์กซ์อ้างในส่วนที่เกี่ยวข้องกันนี้ว่า นักเศรษฐศาสตร์อเมริกันในสมัยนั้นซึ่งมีชื่อว่าคาเรย์ (C.H. Carey) ได้โจมตีริการ์โดว่า “.....เป็นบุคคลที่ผลงานของเขาเป็นเสมือนคลังอาวุธของพวกอนาธิปไตย พวกสังคมนิยม และเป็นศัตรูของกฎระเบียบของสังคมกรรมพี เขาไม่เพียงแต่จะสร้างความผิดหวังให้กับตนเอง แต่ยังทำให้มิลล์, เฮย์, ทอร์เรนส์, เวคฟิลด์, แม็คคัลลอค, ซีเนียร์, เวทลี, อาร์ โจนส์, และคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นชนชั้นหัวสมองของบรรดานักเศรษฐศาสตร์ในยุโรปต้องผิดหวังไปด้วย โดยการตีให้สังคมแตกออกเป็นเสี่ยง ๆ และเตรียมการให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นเพราะพวกเขาได้ชี้ให้เห็นว่าฐานทางเศรษฐกิจของชนชั้นที่แตกต่างกันจักก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งจำเป็นต้องเกิดขึ้นและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ในระหว่างชนชั้นอย่างแน่นอน”⁶⁶

ตามทัศนะของมาร์กซ์ ลักษณะของทฤษฎีในระบอบสูงของนักเศรษฐศาสตร์อังกฤษถูกจำกัดอยู่เฉพาะช่วง ซึ่งความขัดแย้งระหว่างกรรมกร และนายทุนยังไม่ได้เกิดขึ้น ริคาร์โดจึงเป็นตัวแทนของนักคิดคนสุดท้ายของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มนี้ เพราะหลังจากนั้น การต่อสู้ระหว่างชนชั้นมีความเข้มข้นทั้งในอังกฤษและฝรั่งเศส และ "...อยู่ในลักษณะของรูปแบบที่กล่าวขวัญถึงอย่างตรงไปตรงมาและน่าตระหนกมากยิ่งขึ้น มันคล้ายกับระบอบของเศรษฐกิจกรรมวิธีแบบวิทยาศาสตร์ จากนั้นจะไม่มีปัญหาอีกต่อไปว่าทฤษฎีแบบนี้หรือแบบนั้น ถูกหรือไม่ แต่จะเป็นปัญหาตรงที่ทฤษฎีนั้นเป็นประโยชน์หรือเป็นอันตรายต่อทุน, เหมาะสมหรือไม่, เป็นอันตรายต่อการเมืองหรือไม่ นักล่าเงินรางวัลก็จะเข้ามาแทนที่เจ้าหน้าที่สืบสวนที่ขาดความสนใจ มโนธรรมอันชั่วช้าเลวทรามและการมุ่งแต่จะแก้ต่างที่เลวร้ายจะเข้าแทนที่การวิจัยทางวิทยาศาสตร์อันแท้จริง" ดังนั้น มาร์กซ์จึงได้ต่อต้านสิ่งที่เขาถือว่าเป็นลักษณะเชิงอุดมการณ์มากขึ้นของเศรษฐศาสตร์การเมืองหลังยุคคลาสสิก

จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า มาร์กซ์ยึดถือแนวความคิดแบบคลาสสิกอย่างจริงจังและทฤษฎีของมาร์กซ์ก็ได้รับการวางรูปโดยแนวคิดแบบคลาสสิกมากที่สุด

ทัศนะทางจริยธรรมของมาร์กซ์

ข้อผูกพันทางศีลธรรมและทัศนะทางจริยธรรมของมาร์กซ์ซึ่งเป็นแรงจูงใจอันสำคัญของผลงานของเขาอาจถือได้ว่าเป็นการสังเคราะห์ระหว่างลัทธิธรรมชาตินิยมและลัทธิมนุษยนิยม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นลัทธิมนุษยนิยมทางโลก (secular humanism) ทัศนะเชิงปรัชญาอันนี้ทำให้ในช่วงแรก ๆ มาร์กซ์สนใจกระบวนการเกี่ยวกับกิจกรรมของมนุษย์เอง ตลอดจนการกระทำที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ข้อสมมติยังคงแพร่หลายมากโดยเฉพาะในบรรดาผู้คนที่คุ้นเคยกับผลงานของมาร์กซ์แต่เพียงผิวเผินก็คือ มาร์กซ์ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชน จากข้อสมมติประการนี้อุดมคติของมาร์กซ์คือการช่วยให้คนทุกคนมีกินมีใช้ไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง หรือเด็ก โดยไม่คำนึงถึงความต้องการทางวิญญาณหรือความต้องการทางจิตใจ มาร์กซ์ปฏิเสธค่านิยมทางวิญญาณทุกรูปแบบ และสิ่งนี้ดูเหมือน "...ปรากฏให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นต่อผู้ที่ทักท้วงว่าความเชื่อในพระเจ้าเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งของการโน้มไปในทางความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ"⁶⁸

จากการศึกษาข้อเขียนปี 1844 ของมาร์กซ์เมื่อไม่นานมานี้ อีริค พรอมมีได้ประกาศลักษณะ “วัตถุนิยม” ของมาร์กซ์ซึ่งเป็นเรื่องซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายนั้นเป็นการหลอกลวงโดยสิ้นเชิง

เป้าหมายของมาร์กซ์ คือการปลดปล่อยทางจิตวิญญาณของมนุษย์ เพื่อปลดปล่อยมนุษย์จากโซ่ตรวนของลัทธิเศรษฐกิจกำหนด (economic determinism) เพื่อนำเขากลับไปสู่สภาพของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ เพื่อให้เขาสามารถพบกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติโดยสันติสุข ปรัชญาของมาร์กซ์ในภาษาของชาวบ้าน (ไม่ใช่ภาษาทางศาสนา) ก็คือก้าวใหม่และเป็นก้าวที่ก้าวหน้าตามประเพณีของลัทธิศาสนาพยากรณ์ เป็นเป้าหมายไปสู่การตระหนักถึงลัทธิปัจเจกชนนิยมสมบูรณ์แบบอันเป็นเป้าหมายซึ่งได้นำความคิดตะวันตกนับตั้งแต่ยุคฟื้นฟูวิทยาการ และยุคปฏิรูปก้าวไกลไปสู่ศตวรรษที่ 19⁶⁹

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าหลายคนอาจมองว่าคำกล่าวนี้เป็นภาพที่วาดเกินความจริงไปคือแตกต่างจากสิ่งหรือภาพที่เขาคิดถึงทัศนะของมาร์กซ์โดยสิ้นเชิง ส่วนหนึ่งก็เป็นที่เข้าใจกันเป็นอย่างดีว่าก่อนหน้านี้นี้ยังไม่เคยมีข้อความในเชิงปรัชญาของมาร์กซ์ปรากฏเป็นภาษาอังกฤษเลย แม้ว่าลัทธิมนุษยนิยมของมาร์กซ์จะมีลักษณะเป็นความนัยตลอดข้อเขียนทั้งหมดของเขา แต่ข้อเขียนที่ชี้ชัดถึงทัศนะทางจริยธรรมของเขาซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษเมื่อเร็ว ๆ นี้คือ หนังสือ ข้อเขียนทางเศรษฐศาสตร์และปรัชญาของปี 1844 ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ผลงานทางปรัชญาชิ้นสำคัญของเขาซึ่งได้เขียนขึ้นในวัยหนุ่มนั้นว่าด้วยแนวความคิดเกี่ยวกับความรู้สึกแปลกแยกและกิจกรรมเพื่อตนเองของมนุษย์ โดยมุ่งที่จะปลดปล่อยตนเองเป็นสำคัญจากข้อเท็จจริงที่ว่าข้อเขียนเหล่านี้ไม่ได้เผยแพร่ในสังคมของคนที่ใช้ภาษาอังกฤษ จึงไม่ใช่เหตุผลที่พอเพียงที่จะอธิบายถึงความเข้าใจที่ผิดพลาดต่อโลกทัศน์ของมาร์กซ์ได้ พรอมมีได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างเหมาะสมว่า

ข้อเท็จจริงที่ว่าผลงานชิ้นนี้ของมาร์กซ์ไม่เคยแปลเป็นภาษาอังกฤษมาก่อนนั้นในตัวของมันเองก็คืออาการอย่างหนึ่งหรือเป็นสาเหตุหนึ่งของการเพิกเฉยละเลย เพราะความคิดเชิงปรัชญาที่สำคัญของมาร์กซ์ชัดเจนพอในข้อเขียน ซึ่งเมื่อก่อนได้พิมพ์เป็นภาษาอังกฤษเพื่อหลีกเลี่ยงการทำให้เกิดความผิดพลาดซึ่งเคยเกิดขึ้นแล้ว⁷⁰

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่นๆ อีกมากต่อความไม่เข้าใจในทัศนะของมาร์กซ์การกระทำและนโยบายต่าง ๆ ที่ออกมาในนามของลัทธิมาร์กซ์ก็มีส่วนทำให้เกิดความเข้าใจผิดและความเกลียดชังมาร์กซ์และผลงานของเขา ประเด็นสำคัญที่จะนำมาพิจารณาในที่นี้คือผลงานทั้งหมดของมาร์กซ์มีค่านิยมแบบมนุษยนิยมเป็นแรงผลักดันและสังคมอุดมคติของมาร์กซ์ก็คือสังคมที่ผลประโยชน์ทางวัตถุจะไม่ใช่สิ่งที่ครอบงำสังคมอีกต่อไป ตัวเหตุนี้ อุดมคติเช่นนี้จึงทำให้มาร์กซ์ต้องมุ่งสนใจในกิจกรรมทางโลกของมนุษย์ และรูปแบบสำคัญและจำเป็นที่สุดของกิจกรรมนี้ก็คือแรงงานทั้งทางกายและจิตใจที่ก่อให้เกิดการผลิตนั่นเอง โดยที่พัฒนาการอย่างต่อเนื่องของพื้นฐานทาง “วัตถุ” หรือความสามารถในการผลิตของมนุษย์และการมีมากขึ้นไปซึ่งมาร์กซ์เห็นว่าเป็นผลลัพธ์ของมันนี่เอง มนุษย์จึงสามารถหลบหนีจากปริมาณของ “สิ่งจำเป็น” ไปสู่ปริมาณของเสรีภาพได้โดยการยกเลิกความสัมพันธ์ในฐานะทาสรับใช้ทั้งปวงได้ ทัศนะเยี่ยงนี้ซึ่งมาร์กซ์ได้แสดงไว้ในต้นฉบับและในข้อเขียนอื่น ๆ อีกหลายเรื่องในช่วงต้น ๆ เป็นทัศนะที่มาร์กซ์ไม่เคยละเลยแม้ในช่วงหลัง ๆ ตัวอย่างเช่น ในหนังสือเรื่องทุน มาร์กซ์ได้เขียนว่า

กระบวนการแห่งชีวิตของสังคม ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการแห่งการผลิตทางวัตถุไม่อาจฉีกหน้ากจากแห่งความมิดมนลึกลับของมันเองได้ จนกว่ามันจะได้รับการปฏิบัติในฐานะการผลิตโดยคนของสังคมที่เป็นอิสระ และมนุษย์ควบคุมมันได้อย่างมีสติสัมปชัญญะและสอดคล้องกับแผนที่ได้ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามสิ่งนี้จะเรียกร้องให้มีพื้นฐานทางวัตถุอันแน่นอนอย่างหนึ่งหรือเรียกร้องให้มีเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของสังคม ซึ่งในทางกลับกันก็จะเป็นผลผลิตโดยบังเอิญของกระบวนการพัฒนาที่เจ็บปวด ในระยะยาว ⁷¹ ในขณะที่มาร์กซ์ยังเป็นหนุ่มอยู่ เขาได้แสดงความคิดที่คล้ายคลึงกันในลักษณะที่เป็นปรัชญามากกว่านี้ คือการปลดปล่อยสังคม ให้เป็นอิสระจากทรัพย์สินเอกชน จากความเป็นทาส ต้องใช้รูปแบบทางการเมืองเกี่ยวกับการปลดปล่อยคนงาน มิใช่อยู่ในแง่ของการปลดปล่อยคนงานอย่างเดี๋ยวนั้น แต่เป็นเพราะการปลดปล่อยนี้หมายรวมถึงการปลดปล่อยมนุษยชาติทั้งมวล ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นทาสของมนุษย์เกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ระหว่างคนงานกับการผลิต และความเป็นทาสในทุกรูปแบบเป็นเพียงส่วนต่อเติมหรือผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ดังกล่าว ⁷²

เราจะระลึกได้จากที่เราได้พิจารณาเกี่ยวกับความรู้สึกแปลกแยกว่าแนวความคิดนี้เป็นจุดที่สำคัญที่มาร์กซ์ให้ความสนใจอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์เช่นนี้ในรูปแบบทั่วไปซึ่งเฮเกล ได้กระตุ้นให้มาร์กซ์ได้คิด และในเวลาต่อมาฟอยเออบาคก็มีส่วนช่วยให้มาร์กซ์ได้นำมาตีความหมายใหม่ในเชิงสังคมนั้นได้ตรงตรงอยู่ในจิตใจและความสนใจของมาร์กซ์ในช่วงที่เขายังเป็นหนุ่มแต่เขาก็ได้ปรากฏอยู่ในข้อเขียนของเขาตลอดมาในรูปของแนวความคิดเกี่ยวกับความหลงใหลในสินค้า (commodity fetishism) และการสะสมทุนในลักษณะทั่ว ๆ ไป ซึ่งคนเราเริ่มสูญเสียอำนาจในการควบคุมสิ่งของมากขึ้น ความรู้สึกแปลกแยกนี้เองที่มาร์กซ์เห็นว่าเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการสูญเสียเสรีภาพของมนุษย์ คือเป็นสภาพซึ่ง “วัตถุที่ถูกผลิตโดยแรงงาน แต่มาบัดนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่ปฏิบัติต่อตนเสมือนว่ามันเป็นสิ่งแปลกปลอมเป็นพลังอำนาจอย่างหนึ่งที่ไม่ขึ้นต่อผู้ผลิต”⁷³ เป้าหมายในการจัดสภาพดังกล่าวจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญในผลงานที่มาร์กซ์ได้เขียนออกมาตลอดชีวิต ดังนั้นระบบสังคมนิยม และ/หรือ คอมมิวนิสต์ จึงหาได้เป็นเป้าหมายในตัวของตัวเองไม่ แต่เป็นเพียงวิธีการในการกำจัดความรู้สึกแปลกแยกของมนุษย์เอง

ลัทธิคอมมิวนิสต์คือการยกเลิกทรัพย์สินเอกชน ความรู้สึกแปลกแยกในตัวมนุษย์และดังนั้นจึงเป็นการเข้าครอบครองอย่างแท้จริงของธรรมชาติแห่งมนุษย์โดยมนุษย์และเพื่อมนุษย์เอง ฉะนั้นจึงเป็นการนำมนุษย์เองกลับไปสู่สัตว์สังคม อย่างหนึ่งอย่างแท้จริง เป็นการกลับคืนไปสู่สภาพที่มีสำนึกและสมบูรณ์พร้อมอันจะกลมกลืนกับความมั่งคั่งจากการพัฒนาที่ผ่านมา ลัทธิคอมมิวนิสต์ในฐานะที่เป็นลัทธิธรรมเนียมที่พัฒนาอย่างสมบูรณ์เต็มที่แล้วก็คือลัทธิมนุษยนิยม และลัทธิมนุษยนิยมที่พัฒนาอย่างสมบูรณ์เต็มที่แล้วก็คือลัทธิธรรมเนียมนั่นเอง มันจึงเป็นข้อสรุปที่แน่นอนของความปฏิบัติต่อกันระหว่างคนกับธรรมชาติและระหว่างคนกับคน มันเป็นข้อสรุปอันแท้จริงของความขัดแย้งกันระหว่างการดำรงอยู่และสารัตถะ (เนื้อแท้) ระหว่างภววิสัยและการยืนยันตนเอง ระหว่างอิสระภาพกับความจำเป็น.....”⁷⁴

“การก้าวกระโดด” จากความจำเป็นไปสู่อิสรภาพอันได้แก่การเอาชนะความรู้สึกแปลกแยกและการประสบความสำเร็จในการปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระนั้น จะเป็นไปได้ก็โดยอาศัยปัจจัยเกี่ยวกับกิจกรรมของมนุษย์, แรงงานและอุตสาหกรรม มาร์กซ์ได้นำเรื่องเหล่านี้เป็นพื้นฐานอันแข็งแกร่งในการวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม และให้ความสำคัญต่อ

บทบาทในเชิงสร้างสรรค์แรงงานของมนุษย์สร้างตนเองโดยใช้แรงงานและในที่สุดแรงงานนี้เองที่เป็นรากฐานที่สำคัญเพื่อความเป็นอิสระภาพ

ดังนั้น ในส่วนที่เป็นปฏิกิริยาเชิงลบต่อแนวคิดของเฮเกล ซึ่งห่างกังวลกับเรื่องของวิญญาณ และในส่วนที่เป็นความรู้แจ้งเชิงบวกซึ่งมาร์กซ์นำมาจากแฮงต์ ซีมองและนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ มาร์กซ์จึงได้เน้นที่บทบาทของแรงงานในฐานะที่เป็นรากฐานแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้นในรูปแบบขององค์กรทางสังคม และในการนำมาซึ่งสังคมในอนาคต จากคำกล่าวที่ว่า “บทบาทของแรงงานในการสร้างสรรค์ของมนุษย์” จึงดูเหมาะสม เพราะจากหลักฐานในข้อเขียนของมาร์กซ์และเอนเงิลส์กล่าวไว้ อย่างชัดเจนว่านี่เป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ในแรงงาน เขาทั้งสองเชื่อว่าแรงงานเป็นปัจจัยพื้นฐานแม้แต่ในการสร้างสรรค์ของมนุษย์เอง หรือหากจะกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นก็คือในความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับเครื่องมือที่ใกล้ชิดที่สุดของเขา

ในความเรียงสั้น ๆ ชื่อ ช่วงหนึ่งที่แรงงานมีบทบาทในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อจากลิงไปสู่คน เอนเงิลส์ได้เขียนขึ้นเพื่อที่จะตอบปัญหาดังกล่าว ในความเรียงนี้มาร์กซ์และเอนเงิลส์ได้เน้นบทบาทของแรงงานไว้อย่างชัดเจน แรงงานเป็นรากฐานของปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือกันที่จะพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ ในระหว่างมนุษย์ยุคบรรพกาล นอกจากนี้แรงงานยังเป็นรากฐานสำหรับองค์กรทางสังคมขั้นต้นและสำหรับการเปลี่ยนแปลงในองค์กรเหล่านั้นซึ่งได้บรรลุถึงสังคมของมนุษย์และการสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วย

เอนเงิลส์เขียนไว้ว่า “แรงงานเป็นเงื่อนไขพื้นฐานอันสำคัญยิ่งเพื่อความดำรงอยู่ของมนุษย์และในลักษณะเดียวกันนี้ ในแง่หนึ่งเราต้องยอมรับแรงงานได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาด้วย”⁷⁴ ในช่วงที่มนุษย์วานรซึ่งเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ถูกบีบบังคับให้ลงมาทำหากินบนพื้นดินจะโดยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม และได้ใช้พื้นดินเป็นที่อยู่อาศัยหลัก การใช้อวัยวะของมนุษย์วานรจะเปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ พวกเขาได้เรียนรู้วิธีการเดินโดยไม่ต้องใช้มือช่วย และในที่สุดก็ก้าวเดินได้มากขึ้น จากนั้นมือก็จะเปลี่ยนหน้าที่จากการทำหน้าที่เสมือนไม้ค้ำเป็นอย่างอื่นซึ่งถือได้ว่าช่วงนี้เป็นขั้นตอนอันสำคัญยิ่งของหัวเลี้ยวหัวต่อจากมนุษย์วานรไปสู่มนุษย์⁷⁵ จากท่วงท่าการเดินซึ่งแรก ๆ เป็นกฎเกณฑ์ ต่อมาก็คือความจำเป็น “ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าในไม่ช้าไม่นาน หน้าที่ต่าง ๆ จะตกอยู่กับมือเพิ่มขึ้น”⁷⁷ ในช่วงต้น ๆ นั้น การใช้เครื่องมือในการทำการใด ๆ จะอยู่ในรูปแบบง่าย ๆ ก่อน แต่สิ่งที่มีชีวิตที่มีลักษณะคล้ายมนุษย์ดีก่าบรรพ์ที่สุดก็ได้ประสบความสำเร็จในบางสิ่งบางอย่างซึ่งบรรดาสัตว์อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันไม่สามารถทำได้ “ไม่มีมือของลิงประเภทใดที่เคยคิดประดิษฐ์ขึ้นแม้แต่จะ

เป็นมิตที่ทำด้วยหินแบบหยาบที่สุด”⁷⁸ เมื่อกาลเวลาผ่านไป การทำงานของมือเริ่มมีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้น มีความคล่องแคล่วและชำนาญมากขึ้น ความชำนาญเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังต่อไปรุ่นแล้วรุ่นเล่า

“ดังนั้น มือจึงมิใช่เพียงแค่อวัยวะของแรงงาน แต่มันยังเป็นผลผลิตของแรงงานด้วย”⁷⁹ แต่มือก็หาได้พัฒนาไปอย่างโดดเดี่ยวไม่ “มันเป็นอวัยวะอย่างหนึ่งในบรรดาอวัยวะที่มีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่งทั้งปวง และเป็นสิ่งที่จะพึงทำประโยชน์ให้แก่ร่างกายทั้งหมดด้วย.....”⁸⁰

ในช่วงของหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ มนุษย์ซึ่งชอบอยู่รวมกลุ่มกันจะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยของตน อันจะก่อให้เกิดมนุษยสังคมน (social man) ดังที่เองเกลส์กล่าวไว้ว่า ความสามารถในการควบคุมธรรมชาติซึ่งเริ่มจากพัฒนาการของมือ จากแรงงาน จะช่วยเปิดหูเปิดตาให้กับความรู้ที่คับแคบของมนุษย์ให้ก้าวหน้าไปในทุก ๆ ด้าน เขาจะค้นพบคุณสมบัติอันแปลกใหม่ของวัตถุต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในทางตรงกันข้ามพัฒนาการของแรงงานช่วยให้สมาชิกของสังคมได้ใกล้ชิดสนิทสนมกัน โดยก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มี กิจกรรมร่วมกันและช่วยชี้ให้เห็นชัดถึงประโยชน์ที่แต่ละคนได้รับจากกิจกรรมที่ทำร่วมกัน⁸¹

การร่วมมือกันจะก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องใช้การสื่อความหมายกันโดยใช้ภาษาพูด และภาษาพูดจะช่วยทำให้การร่วมมือกันเป็นไปง่ายขึ้นด้วย

ประการแรกคือแรงงานและประการต่อมาคือภาษาพูดเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญที่สุดที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งซึ่งสมองของลิงได้ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปเป็นสมองของมนุษย์ซึ่งความคล้ายคลึงกันทั้งหมดเหล่านี้จะแตกต่างกันยิ่งขึ้นและสมบูรณ์มากขึ้น สิ่งพัฒนาไปพร้อม ๆ กับสมองก็คือพัฒนาการของเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ นั่นคืออวัยวะรับความรู้สึก⁸²

ดังนั้นประสาทรับความรู้สึกและอวัยวะอื่น ๆ ของมนุษย์“....จะพัฒนาไปในลักษณะเคียงคู่กับพัฒนาการของมือโดยผ่านสื่อกลางอย่างหนึ่งคือแรงงาน”⁸³

สิ่งที่ไปพร้อม ๆ กันกับพัฒนาการและปฏิสัมพันธ์ของกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ในยุคแรก ๆ คือ แรงงาน, ภาษาพูด, สมอ, และความรู้สึก ได้ “เพิ่มความแจ่มชัดของความสำนึก, มีพลังของนามธรรม และการตัดสินใจ”⁸⁴ ในทางกลับกัน สิ่งเหล่านี้เมื่อได้ส่งทอดให้แก่แรงงานและภาษาพูดแล้วจะเป็นแรงกระตุ้นให้แรงงานและภาษาพูดได้พัฒนาต่อไป

มนุษย์เรียนรู้ที่จะกินทุกอย่างที่สามารถกินได้ และเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสภาพอากาศ แรงงานของพวกเขาเริ่มมีลักษณะหลากหลายเพิ่มขึ้น และมีงานต่าง ๆ เกิดขึ้นและมีการแบ่งงานกันทำในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน งานเหล่านี้รวมทั้งที่ต้องใช้ร่างกายและสมอ トラบเท่าที่กิจกรรมของมนุษย์เหล่านี้ยังอยู่ในลักษณะที่ได้วางแผนงานในการกระทำโดยมีเป้าหมายซึ่งวางไว้ล่วงหน้ามากเท่าไร มนุษย์ก็จะยิ่งถอยตัวให้ห่างจากความเป็นสัตว์มากขึ้นเท่านั้น นี่คือนสิ่งที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์มีความเห็นต่อกระบวนการแห่งการสร้างสรรค์ตนเองของมนุษย์

โดยสรุปแล้วมีข้อโต้แย้งว่า การที่เราจะเข้าใจความคิดทางสังคมของมาร์กซ์อย่างกระจ่างชัดนั้น ควรจะให้ความสนใจต่อสิ่งที่มาร์กซ์แตกต่างจากเฮเกล ไม่ใช่จากสิ่งที่มาร์กซ์นำมาจากเฮเกล สิ่งสนับสนุนที่น่าเชื่อถือโต้ข้อโต้แย้งดังกล่าวคือ ในขณะที่มาร์กซ์ยังหนุ่มอยู่เขาได้วิพากษ์วิจารณ์เฮเกล และวิภาษวิธีของเฮเกลเองอย่างทั่วด้าน วิธีการของมาร์กซ์เป็นแบบอุปนัยและเชิงประจักษ์ และบางครั้งบางคราวเขาก็ใช้ศัพท์แสงของเฮเกลมาร์กซ์ได้เรียนรู้จากเฮเกล, แซงต์ ซีมอง และนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกของอังกฤษมากมายเขาได้เลือกเอาแนวคิดบางประการจากนักคิดเหล่านี้ ส่วนความคิดบางอย่างเขาก็ปฏิเสธ ดังนั้นผลลัพธ์ก็คือการสังเคราะห์แบบต้นคิดของมาร์กซ์เอง

ประการสุดท้าย เป็นที่รู้กันว่ามาร์กซ์เป็นนักมนุษยนิยมทางโลก ซึ่งมีความผูกพันทางศีลธรรมในอันที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม เขาได้พยายามอธิบายปรากฏการณ์ ทางสังคมทั้งหมด ซึ่งเกิดขึ้นในสังคมที่เต็มไปด้วยลักษณะของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อนกับธรรมชาติโดยปราศจากการนำเอาสิ่งที่เหนือมนุษย์มาช่วย ทักษะเช่นนี้มาร์กซ์ได้เขียนไว้ในข้อเขียนของตนซึ่งในที่สุดได้กลายเป็นแนวความคิดของพัฒนาการของมนุษย์และของสังคมมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ แนวความคิดนี้จะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเราได้ศึกษางานของมาร์กซ์อย่างละเอียดลึกซึ้ง

เชิงอรรถที่ 1

1. Robert C. Tucker, *Philosophy and Myth in Karl Marx*. Cambridge : Cambridge University Press, 1961, p. 123.
2. เพิ่งอ้าง, น. 123.
3. Herbert Marcuse, *Reason and Revolution*. Boston : Beacon Press. 1960, p. 258.
4. โปรดดู Hegel, *Science of Logic*, แปลโดย W.H. Johnstio and L.G. Struthers. New York : The Macmillan Company, 1951, Vol.I, p. 147ff.
5. G.W.F. Hegel, *The Philosophy of History*. New York : Dover Publications, Inc., 1956., p. 55.
6. เพิ่งอ้าง, น.55.
7. เพิ่งอ้าง, น. 55.
8. เพิ่งอ้าง, น. 63.
9. เพิ่งอ้าง, น. 47.
10. เพิ่งอ้าง, น. 412.
11. Karl Marx, *Capital*, Vol.I. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1954, p. 19.
12. Karl Marx and Frederick Engels, *The German Ideology*. New York : International Publishers, 1960, pp.5-6
13. Karl Marx, *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1961, pp. 142-171.
14. คำ ๆ นี้ปรากฏว่า Plekhanov เป็นผู้ชี้เช่นเดียวกับคำว่า "Mistorical Materialism" เองเกลส์เป็นผู้ชี้ โปรดดู T.B. Bottomore and Maximilien Rubel, *Karl Marx : Selected Writings in Sociology and Social Philosophy*. London : Watts and Co., 1961, p. 20.
15. *Capital* Vol.I. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1954, p. 19.
16. เพิ่งอ้าง, น. 20.
17. Franz Mehring, *Karl Marx*. Ann Arbor : The University of Michigan Press, 1962, p. 280.

18. Karl Marx, *Economic and Philosophic Manuscripts*, แปลโดย T.B. Bottomore ใน From, *Marx's Concept of Man*. New York : Frederick Ungar Publishing Co., 1961, p. 181
ต่อไปจะเรียกข้อเขียนนี้อย่างย่อว่า E.P.M.
19. Karl Marx, *Theses on Fouerbach* in Karl Marx and Frederick Engels, *Selected Works* Vol. II Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1951, p. 365. ต่อไปจะเรียกข้อเขียนชิ้นนี้อย่างย่อว่า **MESW**.
20. ข้อความต่อไปนี้ได้จากการอภิปรายเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของมาร์กซ์ ใน Franz Mehring, *อ้างแล้ว*, น. 25-31 และใน H.P. Adams, *Karl Marx in His Earlier Writings*. London : George Alleh & Unwin Ltd., 1940, pp. 27-41.
21. Bertrand Russell, *A History of Western Philosophy*. New York : Simon & Schuster, 1963, pp. 64-72.
22. เพิ่งอ้าง, น. 246.
23. ข้อเขียนเหล่านี้เป็นการวิพากษ์วิจารณ์เฮเกล และเรียกว่า "Critique of the Hegelian Dialectic and General Philosophy" ในตอนนี้มาร์กซ์วิจารณ์พวกเฮเกลหนุ่มภายในกรอบของตรรกะแบบเฮเกล โปรดดู Karl Marx, E.P.M., pp. 142-171 หรือฉบับสำนักพิมพ์มอสโก น. 169-196.
24. Karl Marx, *Capital* ,Vol. I, pp. 19-20.
25. Marx, *E.P.M.*, p. 177.
26. Max Eastman, *Marxism : Is It Science?*, New York : W.W. Norton & Co., Inc., 1940, p. 73.
27. ในจดหมายของมาร์กซ์ถึง J. Weydemeyer, March 5, 1852 ; MESW II , p. 410.
28. Engels, *Ludwig Feuerbach and the End of Classical German Philosophy*, MESW II , pp.332-333.
29. Bottomore and Rubel, op. cit., p. 4.
30. Marx, *E.P.M.*, p. 95.
31. เพิ่งอ้าง, น. 98.
32. โปรดดู เช่น Paul Tillich, *Der Mensch im Christentum und im Marxismus*, Dusseldorf, 1953, and Jean-Yves Calvez, *La Pensee de Karl Marx*. Paris : Editions Du Seuil, 1956.
33. Fromm, op. cit., p.44.

34. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้ ดูเหมือนว่ามาร์กซ์และเอนเงิลส์จะตั้งคำว่า “ความแปลกแยก” ไปเสีย แล้วหาคำใหม่ที่เหมาะสมกว่า เรื่องนี้ปรากฏชัดโดยเฉพาะเมื่อมีข้อเขียนในระยะเวลาหลังทศวรรษ 1840 ออกมา ซึ่งเขาทั้งสองได้เริ่มใช้คำว่า “การต่อสู้” (Struggles) และคำว่า “การขูดรีด” (exploitation) ตามครรลองของพัฒนาการทางปัญญาของมาร์กซ์ และเอนเงิลส์นั้น เขาได้พยายามแสวงหาคำต่าง ๆ ทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะและทรงพลัง แต่ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าเขาสองคนละเลยปัญหาเกี่ยวกับความแปลกแยก ดูเหมือนว่าครั้งแล้ว ครั้งเล่าที่ผลงานในบั้นปลายชีวิตของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ถูกนำไปอธิบายในลักษณะ “ลัทธิบูชาสินค้า” (commodity-fetishism), การสะสมทุนและผลลัพท์ของมันที่มีต่อกรรมกร, การแยกกรรมกรออกจากปัจจัยการผลิต ฯลฯ การใช้แนวความคิดนี้อย่างแพร่หลายในปัจจุบันนับว่าเป็นปัญหาที่น่าสนใจอย่างหนึ่ง Lewis Feuer ได้กล่าวไว้ว่า มันเป็นการสนองตอบต่อเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่เกี่ยวกับความรุ่งเรืองไฟบูลย์ และชี้ให้เห็นว่าเป็นการหยุดยั้งการเคลื่อนไหวพื้นฐานทางเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่ ภายใต้เงื่อนไขที่มีความรุ่งเรืองไฟบูลย์อย่างมากมายมหาศาล การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับระเบียบสังคมเฟื่องฟูที่แง่มุมทางจิตวิทยาของโครงสร้างส่วนบนแต่ไม่กังวลสนใจในแง่รากฐานทางเศรษฐกิจ นับว่าเป็นการอภิปรายอย่างท้าทายในเรื่องนี้ โปรดดู Lewis Feuer, “What Is Alienation? The Career of a Concept,” in *Sociology on Trial*, edited by Maurice Stein and Arthur Vidich. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, Inc., 1963, pp. 127-146.

35. ในการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนี้ ฟิงเธลลิกว่า

- (1) ทั้งมาร์กซ์และเอนเงิลส์เชื่อว่า “ความสำนึกที่แท้จริง” เป็นการสะท้อนถึง “ความเป็นจริง” อย่างเพียงพอโดยการเปรียบเทียบ เขาทั้งสองมิได้กังวลสนใจในปัญหาเกี่ยวกับความรู้สึกครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือความรู้โดยอ้อม และมีได้สนใจในทฤษฎีความรู้ที่เน้นบทบาทของสิ่งที่ก่อให้เกิดการรับรู้, การเรียนรู้ก่อนประสบการณ์ เป็นต้น สำหรับมาร์กซ์และเอนเงิลส์นั้น ความมีอยู่ (สัจภาวะ) และการคิด เป็นเอกภาพฉะนั้นจึงไม่สามารถใช้วิธีการแบบทวิลักษณ์ (dualism) คือตัวแก่นแท้ (noumenal) และปรากฏการณ์ (phenomenal) มาพิจารณาได้ ด้วยเหตุนี้เอง เอนเงิลส์จึงมิได้แยกแยะให้เห็นอย่างระมัดระวัง ระหว่างความแตกต่างของวิภาษวิธี ซึ่งเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ และลักษณะแบบวิภาษวิธีของธรรมชาติและสังคมความแตกต่าง

- (2) ระหว่างนักคิดทั้งสองคน ในเรื่องวิธีการของวิภาษวิธี อาจเป็นการแบ่งแยกระหว่างที่ทางพุทธิปัญญาของเขาทั้งสองเกี่ยวกับการแบ่งงานเองเกลส์มีภาระหน้าที่ในการบุกเบิกความรู้และสติปัญญาด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ประกอบกับลักษณะของข้อเขียนแบบทำสงครามปากกาของเองเกลส์เองจึงอาจนำไปสู่วิธีการที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความคลุมเครือและขาดความชัดเจนว่าเป็นแบบปฏิฐานนิยม (positivism) หรือแบบเฮเกล (Hegelianism) กันแน่
- (3) แน่นอน การวิพากษ์วิจารณ์เองเกลส์ของเรา ณ ที่นี้ไม่ควรถือเป็นการสรุปว่าเป็นการปฏิเสธคุณค่าของวิธีการคิดแบบวิภาษวิธีแต่อย่างใด

36. Engels, *Introduction to Dialectics of Nature*, MESW II, p. 63.
37. เฟิ่งอ้าง, หน้า 65.
38. Frederick Engels, *Anti-During*. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1954, p. 33.
- 39-47. เฟิ่งอ้าง, หน้า 33, 33, 17, 22, 167, 186, 186, 186, 197.
48. Geprge Lichtheim, "Marx and His Critics," *Problems of Communism*, Vol. XI, No.4, July-Aug, 1962, pp. 43-46.
49. John Weiss, *Moses Hess Utopian Socialist*. Detroit : Wayne State University Press, 1960, p. 3.
50. เฟิ่งอ้าง, หน้า 10.
51. ประเด็นนี้ดู Gustav Mayer, *Friedrich Engels*. New York : Alfred A. Knopf, 1936, p..26.
52. เฟิ่งอ้าง, หน้า 27.
53. หลักฐานบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ปรากฏใน E.M. Butler, *The Saint-Simonian Religion in Germany*, Cambridge, 1926, and in B. Nicolaievsky and O. Maenchen-Helfen, *Karl Marx: Man and Fighter*. Philadelphia and London : J.B. Lippincott. Co., 1936. นอกจากนี้ Bottomore and Rubel ยังได้อ้างถึง Kovalevsky ว่าได้กล่าวถึงถึงมาร์กซ์พูดถึงพ่อตาของตน (Ludwig ron Westphalen) ว่าเป็นสานุศิษย์ที่ซื่อสัตย์ของ Saint-Simon, โปรดดู Bottomore and Rubel, *op. cit.*, p. 9.
54. Henri Gomte De Saint-Simon, *Selected Writings* . Edited and translated by F.M.H. Markham, Oxford : Basil Blackwell. 1952, p. 70.

55. **Oeuvres Completes de Saint-Simon et Enfantin**, Paris, 1865-76, **Du Systeme Industriel**, V.P. 77.
56. Engels, op.cit., p. 356.
57. เฟิ่งอ้าง, หน้า 358.
58. เฟิ่งอ้าง, หน้า 358
59. โปรดดู Karl Marx, **E.P.M.**, Moscow Edition, op.cit., pp. 20-51. (Wages of Labor and Capital)
60. เฟิ่งอ้าง, หน้า 95.
61. Joseph A. Schumpeter, **Capitalism, Socialism, and Democracy**. New York : Harper and Row Publishers, Inc., 1962, p. 21.
62. Karl Korsch, **Karl Marx**. New York : Russedll & Russell, 1963, p. 101.
63. Karl Marx, . Vol. I Moscow: Foreign Languages Publishing House. 1954, p.14.
64. นี่คือนี่ที่เป็นจริง โดยเฉพาะในเล่มต่อ ๆ มาของเขา ในเล่ม 1 มาร์กซ์ในตัวแบบ 2 ชั้น ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของวิธีการแบบนามธรรมของเขา (จะได้อภิปรายในภาคสองต่อไป)
65. **Principles of Political Economy**, Chapter XXXI.
66. Marx and Engels : **Selected Correspondence**. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1953, p.85.
67. **Capital**, Vol.I. Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1954, p.15.
68. Eric Fromm, op. cit., p. 2.
69. เฟิ่งอ้าง, หน้า 3.
70. เฟิ่งอ้าง, หน้า 6.
71. Marx., **Capital**, Vol.I., p.80.
72. Marx., **E.P.M.**, p. 107.
73. เฟิ่งอ้าง, หน้า 95.
74. เฟิ่งอ้าง, หน้า 127.
75. Frederick Engels, **The Part Played by Labor in the Transition from Ape to Man**, MESW II, pp. 74-85.
 การนำเรื่องนี้ขึ้นมาอภิปรายเพียงแต่เป็นการนำเสนอแนวความคิดของมาร์กซ์ และเองเกลส์เกี่ยวกับกระบวนการแห่งแรงงาน และบทบาทของมันในการสร้าง

สรรค์สังคมมนุษย์เท่านั้น มิใช่มุ่งจำเพาะเจาะจงอธิบายว่าความคิดเห็นของตนเอง
เกลียดมีความถูกต้องทางวิทยาศาสตร์เมื่อมองจากจุดยืนของมนุษยวิทยาสัมัย
ใหม่

76-84. เฟิ่งอ๋าง, หน้า 74-78.